

Το Κυπριακό στη μέγγενη της «Νέας Τάξης»

Είναι γνωστό το πώς η Κύπρος παρέμεινε έξω από τον ελληνικό κρατικό κορμό, το πώς ο αγώνας της δεκαετίας του '50 για αυτοδιάθεση-ένωση με την Ελλάδα εξετράπη στη λύση της ανεξαρτησίας. Μία λύση, που αποτέλεσε και την αφετηρία μιας διπλής διαδικασίας αποεθνικοποίησης του Κυπριακού προβλήματος σε Ελλάδα και Κύπρο. Στην Ελλάδα, η πολιτική βούληση των κυβερνήσεων της Ν.Δ. (1974-81) για αποεθνικοποίηση του Κυπριακού συμπυκνώθηκε στο καραμανλικό δόγμα «η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται». Επιχειρώντας να αποσυνδέσουν το Κυπριακό από το πλέγμα των ελληνοτουρκικών αντιθέσεων στο πεδίο των διπλωματικών χειρισμών, χαλάρωσαν τους εθνικούς δεσμούς. Η στάση της Αθήνας υπέκρυπτε την ανομολόγητη ελπίδα ότι μία διευθέτηση της «ενοχλητικής κυπριακής εκκρεμότητας» θα εξασθένιζε τις τουρκικές πιέσεις στο Αιγαίο. Η θεώρηση αυτή, όπως έδειξαν τα γεγονότα, οδήγησε την ελληνική πλευρά στον ολισθηρό δρόμο του να προσπαθεί να εξαγοράσει την άμβλυνση της τουρκικής επιθετικότητας με θαθμιαίες «ανώδυνες» υποχωρήσεις, χωρίς, ωστόσο, να ανοίγει την οποιαδήποτε προοπτική.

Η αποεθνικοποίηση δεν παρέμεινε απλώς και μόνο κυβερνητική πολιτική. Διαπότισε πολύμορφα και πολύτροπα την ελλαδίτικη κοινή γνώμη. Για τη μεγάλη πλειοψηφία των Ελλαδιτών, το Κυπριακό δεν είναι δικό τους πρόβλημα, δεν αποτελεί ζωτικό εθνικό θέμα, το οποίο συνδέεται ευθέως με την ασφάλεια και την ακεραιότητα του ελληνικού κράτους. Ο εγκλωβισμός του Κυπριακού στους δαιδάλους των ατέρμονων διπλωματικών διαβουλεύσεων και χειρισμών έπαιξε οπωσδήποτε το ρόλο του σ' αυτή τη διαδικασία. Θα περίμενε κανείς ότι η αποεθνικοποίηση θα συναντούσε σοβαρές αντιστάσεις στην Κύπρο. Αντιστάσεις, θεαίως, υπήρξαν και συνεχίζουν να υπάρχουν, αλλά η ανάπτυξη του «ανεξαρτησιακού πνεύματος» στο νησί ήταν ραγδαία. Η δικτατορία στην Ελλάδα, τα δραματικά γεγονότα του 1974 και στη συνέχεια η ευημερία και η κατακόρυφη άνοδος του καταναλωτισμού, λειτούργησαν σαν θερμοκήπιο. Είναι αξιοσημείωτο ότι ορισμένοι κύκλοι στο νησί αποπειράθηκαν να θεμελιώσουν και θεωρητικά την μη ελληνικότητα των Κυπρίων. Η κρατική οργάνωση και μία σειρά θετικά στοιχεία που αυτή προσέκομισε στην καθημερινή ζωή

των Ελληνοκυπρίων, τροφοδότησαν τους ιδεολογικούς μηχανισμούς και συνέβαλαν στην επικάλυψη της ενωτικής συνείδησης. Το ανεξάρτητο κράτος, όμως, δεν μπόρεσε να διαλύσει τη διάχυτη ανασφάλεια των πολιτών. Το πρόβλημα εθνικής επιβίωσης απέναντι στην κλιμακούμενη τουρκική απειλή παραμένει ανοικτό κι επίκαιρο.

Παρά το γεγονός ότι η αποεθνικοποίηση του Κυπριακού κέρδισε πολύ έδαφος, οι εθνικοί δεσμοί Ελλάδας-Κύπρου παραμένουν πεισματικά ακατάλυτοι. Η επιθετικότητα της Άγκυρας φροντίζει κάθε τόσο να τους υπενθυμίζει και ενεργοποιεί. Αποδεικνύει στους Ελλαδίτες ότι με το να στρέφουν την πλάτη τους στο Κυπριακό όχι μόνο δεν απομακρύνουν, αλλά φέρνουν πλησιέστερα την τουρκική απειλή στο Αιγαίο και στη Θράκη. Φροντίζει ακόμα να υπενθυμίζει στους Ελληνοκυπρίους ότι η απομάκρυνσή τους από την Ελλάδα είναι ο προθάλαμος της εξαφάνισής τους, ότι εάν δεν στηριχθούν σ' αυτήν και οι πλέον περίτεχνοι διπλωματικοί ελιγμοί είναι καταδικασμένοι να μένουν μετέωροι απέναντι στα τουρκικά άρματα.

Οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ, ανεξαρτήτως από την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των χειρισμών, διαφοροποιήθηκαν αισθητά από τις προηγούμενες σ' αυτό το θέμα. Κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου, η πολιτική της στο εσωτερικό μέτωπο στόχευσε στην επανευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης γύρω από το Κυπριακό. Σε κάθε ευκαιρία το πρόβαλε ως πρώτιστο εθνικό θέμα. Ο τότε πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου έφθασε στο σημείο να χαρακτηρίσει την τουρκική κατοχή στο νησί ως κατοχή εθνικού χώρου. Η πολιτική αυτή επέτυχε σε σημαντικό βαθμό να υπονομεύσει το «ανεξαρτησιακό πνεύμα» και να αναχαιτίσει τις αβάσιμες τάσεις αποσύνδεσης της Κύπρου από την Ελλάδα. Η προσκόλληση στο όραμα μίας Κύπρου ανεξάρτητης, αποστρατικοποιημένης και ευημερούσας, μίας «Ελβετίας της Ανατολικής Μεσογείου», ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο και προσφιλές σε ορισμένους κύκλους της ελληνοκυπριακής ιθύνουσας τάξης. Το όραμα, όμως αυτό, είναι πολύ ωραίο για να είναι πραγματοποιήσιμο. Εάν μέχρι το 1974 υπήρχαν κάποιες δικαιολογίες για τέτοιου είδους αυταπάτες, η τουρκική εισβολή και κατοχή είναι πολύ οδυνηρή για να την παραβλέπει κανείς. Ο γεωπολιτικός χώρος, όπως συνεχώς αποδεικνύεται και από τα πρόσφατα γεγονότα, είναι εξαιρετικά ασταθής κι ευαίσθητος για να αφήσει περιθώρια σε τέτοιες πολυτέλειες.

Είναι αλήθεια ότι η στάση των προηγούμενων ελληνικών κυβερνήσεων παρείχε μία αξιόπιστη δικαιολόγηση των επιλογών της κυπριακής πλευράς. Το 1982, όμως, τα πράγματα εμφανίζονται διαφοροποιημένα. Η ρητορική των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ ήταν μία πρόκληση προς τη Λευκωσία να ανταποκριθεί στο νέο προσανατολισμό της Αθήνας και να προσαρμόσει το θεματισμό της, πράγμα που όπως απέδειξαν τα γεγονότα προκάλεσε σημαντικές τριβές και κάποιες φορές επιζήμιες εντάσεις. Οι χειρισμοί του Α. Παπανδρέου, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Κύπρο, εξυπηρέτησαν την πολιτική της επανεθνικοποίησης. Έριξε το βάρος στη δημιουργία κλίματος εθνικής ευαισθησίας, με αποτέλεσμα την ενεργοποίηση του υποστρώματος των εθνικοπατριωτικών αισθημάτων του μέσου πολίτη, ανεξαρτήτως ιδεολογικής και κομματικής τοποθέτησης.

Αν στο εσωτερικό υπήρξε μία αναμφισβήτητη ευαισθητοποίηση, στο διεθνές πεδίο το βάρος έπεσε στην επανατοποθέτηση του Κυπριακού ως θέματος εισβολής-κατοχής χώρας-μέλους του ΟΗΕ. Η επανατοποθέτηση κατάφερε να αναχαιτίσει τη *de facto* νομιμοποίηση της εκδοχής που προβάλλει το Κυπριακό μόνο ως πρόβλημα των δύο κοινοτήτων. Ο διακοινοτικός διάλογος ήταν το βασικό πρόσχημα της Άγκυρας, το βασικό επιχείρημα υπέρ της παραπάνω εκδοχής. Κι όμως, ο κλινικά νεκρός από την τουρκική αδιαλλαξία διακοινοτικός διάλογος για πολλά χρόνια είχε ανυψωθεί από την πλειοψηφία της ελληνοκυπριακής ηγεσίας σε αυτοσκοπό, σε πολιτικό ταμπό.

Δεν πέρασε πολύς καιρός από την επίσκεψη Παπανδρέου στο νησί, και το ΑΚΕΛ, δια

στόματος του ηγετικού του στελέχους Ζιαρτίδη δήλωσε: «Κι αν ακόμη αποτύχει ο διακοινοτικός διάλογος δεν πρέπει να τον εγκαταλείψουμε γιατί η διεξαγωγή του γίνεται με εντολή του ΟΗΕ. Αλλά κι αν αποτύχουν οι συνομιλίες, πρέπει να ευρεθεί τρόπος να επαναληφθούν, γιατί η εσωτερική πτυχή του προβλήματος μόνο με το διάλογο δύναται να καλυφθεί». Ήταν μια έμμεση αλλά σαφής αιχμή εναντίον της Αθήνας. Βέβαια, ο Α. Παπανδρέου δεν είχε καταγγείλει ευθέως το διακοινοτικό διάλογο. Αποσαφηνίζοντας ότι δεν πρόκειται για διαφορές δύο κοινοτήτων αλλά για εισβολή-κατοχή, διευκρινίζοντας ακόμα ότι ο διακοινοτικός λειτουργεί παραπλανητικά, τον απομυθοποίησε και τον υποβάθμισε καταλυτικά, χωρίς να χρεωθεί το πολιτικό κόστος της άμεσης καταγγελίας του.

Η δήλωση Ζιαρτίδη δεν ήταν τυχαία. Έγινε όταν άρχισε να καταλαγιάζει η έξαρση που – σύμφωνα με μαρτυρίες – προκάλεσε η κάθοδος του τότε Έλληνα πρωθυπουργού στο νησί. Είχε ως στόχο να αποκαταστήσει το προηγούμενο κλίμα κι αποτέλεσε με μια έννοια συνέχεια της δήλωσης του τότε Γ.Γ. του ΑΚΕΛ Ε. Παπαϊωάννου: «Τονίσαμε πως η καλύτερη βοήθεια που θα μπορούσε να μας δώσει η Ελλάδα, θα ήταν η αποχώρησή της από το ΝΑΤΟ». Πρόκειται για έκφραση σαφούς αντίθεσης σ' οποιαδήποτε ελλαδική ανάμιξη.

Η προσκόλληση στο διακοινοτικό διάλογο πρακτικά υπονόμωσε κάθε πολιτική επανοτοποθέτησης του Κυπριακού στη βάση της εισβολής-κατοχής. Κι αυτό γιατί νομιμοποίησε τη βολική για τη διεθνή κοινότητα εκδοχή ότι το Κυπριακό είναι πρόβλημα διακοινοτικών διαφορών. Από την Ουάσιγκτον μέχρι τη Μόσχα κι από την ΕΟΚ μέχρι τον ΟΗΕ το να εκφράξεις μια ευχή και να παραπέμψεις στο διακοινοτικό διάλογο, ήταν ο τρόπος με τον οποίο παρέκαμπταν τις προσπάθειες της ελληνικής πλευράς για επανοτοποθέτηση.

Η επανοτοποθέτηση έλυσε τα χέρια της Αθήνας και της Λευκωσίας, ώστε να αποδυθούν σε μια δυναμική πολιτική επαναδιεθνοποίησης του ζητήματος. Η διπλωματική εκστρατεία στόχευε στην αναζωπύρωση του διεθνούς ενδιαφέροντος και στην πρόκληση μίας κινητικότητας με ευρύτερες αναμίξεις. Ο αντικειμενικός σκοπός της διπλωματικής δραστηριότητας εκείνης της περιόδου ήταν η ύφανση ενός πλέγματος διεθνών επαφών και πρωτοβουλιών, που θα εγκλώδιζαν την τουρκική πολιτική στο Κυπριακό, θα της στένευαν τα περιθώρια ελιγμών και θα την έβηταν κάτω από πιέσεις. Σ' αυτή την πολιτική εγγράφεται και η εύστοχη πρόταση Παπανδρέου να αναλάβει η Ελλάδα όλο το οικονομικό βάρος της παρουσίας επαρκούς δύναμης του ΟΗΕ μετά την αποστρατικοποίηση της Κύπρου. Μ' αυτό τον τρόπο απογυμνώθηκε το βασικό επιχείρημα της Άγκυρας, ότι η παρουσία των στρατευμάτων κατοχής είναι απαραίτητη για την ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων. Ένα ακόμα δείγμα ήταν η ανοικτή καταδίκη για λόγους αρχής της κατάληψης των νησιών Φώκλαντ από τους Αργεντινούς. Δίνοντας την υποστήριξη στη Βρετανία, η Αθήνα δεν παρέλειψε να υπογραμμίσει τον καιροσκοπισμό της στάσης του Λονδίνου στο Κυπριακό. Τέλος, ήταν η πρωτοβουλία Μπραντ με σκοπό τη διαμόρφωση των όρων μιας ευρωπαϊκής παρέμβασης στο Κυπριακό. Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι η πρωτοβουλία αυτή, για μια σειρά από λόγους, εκφυλίστηκε πριν καλά-καλά εκδηλωθεί, είχε μια σημασία. Χαρακτηριστικές είναι οι σχετικές δηλώσεις του πρώην Δυτικογερμανού καγκελάρου: «Θεωρώ αναγκαίο να ενημερώσω τους Ευρωπαίους φίλους μας της Κοινής Αγοράς, αλλά και γενικότερα τους υπεύθυνους δημόσιους άνδρες, ότι δεν είναι δυνατόν να αφεθούν οι Κύπριοι στην τύχη τους. ...Ενεργώ σαν φίλος και από τη συνείδηση ευθύνης που έχουμε όλοι οι Ευρωπαίοι για μια περιοχή που ανήκει στο χώρο μας». («Βήμα» 25.4.82).

Το ψευδοκράτος και οι τουρκικές στρατηγικές επιδιώξεις

Από το 1974 μέχρι την ανακήρυξη του ψευδοκράτους (Νοέμβριος 1983), η πολιτική της κυπριακής κυβέρνησης καθορίστηκε από την επιδίωξη κυρίως της οικονομικής επανενο-

ποίησης του νησιού, έστω κι αν αυτή θα έπρεπε να εξαγοραστεί με σημαντικές πολιτικές παραχωρήσεις. Οι Ελληνοκύπριοι είχαν λόγους να ελπίζουν ότι ακόμα και στα πλαίσια μίας διζωνικής ομοσπονδίας, η οικονομική ανωτερότητά τους θα τους επέτρεπε βαθμιαία να εξουδετερώσουν τις ισχυρές διχοτομικές τάσεις. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα ήταν έτοιμη να προσφέρει στους Τουρκοκύπριους ένα κατά πολύ υψηλότερο βιοτικό επίπεδο και βεβαίως να συμφωνήσει σε μέτρα που θα εξασφάλιζαν επαρκώς την ασφάλεια και τα δικαιώματά τους. Η μεγάλη οικονομική δυσπραγία και το αυταρχικό καθεστώς του Ντενκτάς στα κατεχόμενα από τη μια πλευρά και η διάλυση των προ του 1974 ελληνοκυπριακών εξτρεμιστικών ομάδων, ήταν δύο επιπλέον στοιχεία που θα διευκόλυναν μια τέτοια εξέλιξη.

Η στρατηγική αυτή επιδίωξη αποτέλεσε όλα αυτά τα χρόνια το υπόβαθρο της επίσημης πολιτικής της Λευκωσίας με τη σύμφωνη γνώμη όλου σχεδόν του πολιτικού φάσματος. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι η υλοποίησή της προϋπέθετε την αντίστοιχη πολιτική βούληση της τουρκικής πλευράς. Η πολιτική αυτή, στο όνομα της «εποικοδομητικής στάσης», ουσιαστικά ακινητοποίησε την ελληνική πλευρά, φράζοντας το δρόμο σε κάθε άλλη επιλογή. Κάπου αγνοήθηκε η αρχή ότι οι διπλωματικές προσπάθειες, ενώ είναι αναγκαίες, δεν είναι από μόνες τους και ικανές να αλλάξουν τον δυσμενή για την ελληνική πλευρά συσχετισμό των δυνάμεων στο νησί.

Δεν είναι, άλλωστε, τυχαίο, ότι η τουρκική πλευρά όλα αυτά τα χρόνια τροφοδότησε επιμελώς τις σχετικές αυταπάτες, μπλοκάροντας ταυτοχρόνως κάθε σοβαρή πρόοδο, κάθε κίνηση για μία κοινή αποδεκτή και βιώσιμη λύση. Οι Τούρκοι ιθύνοντες έχουν συνείδηση ότι η επανανοποίηση, ακόμα κι αν συνοδευόταν από μεγάλες ελληνικές υποχωρήσεις, μεσοπρόθεσμα θα υπονόμειε καίρια την ιδεολογική ηγεμονία και την πολιτική κυριαρχία των σωθινιστικών κύκλων, που συσπειρώνει ο Ντενκτάς και υποστηρίζει ενεργά η 'Αγκυρα.

Η πολιτική των διαδοχικών υποχωρήσεων, στο όνομα της επαναπροσέγγισης, αμφισβητήθηκε μετά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση. Ο Α. Παπανδρέου, ανεξάρτητα απ' όσα μπορεί κανείς να καταλογίσει στην πολιτική του, είναι ο πρώτος που ευθέως και επισήμως την αμφισβήτησε, αλλάζοντας το κλίμα. Παρά το γεγονός ότι η ελληνική πλευρά (Αθήνα και Λευκωσία) δεν φαίνεται να έχει επεξεργαστεί και να εφαρμόζει ένα νέο στρατηγικό δόγμα στο Κυπριακό, είναι σημαντικό το ότι τουλάχιστον έχει καταλήξει στο τι θα πρέπει πάση θυσία να αποτρέψει. Και είναι σημαντικό, γιατί το εσωτερικό μέτωπο είναι ιδιαιτέρως προβληματικό. Στην Κύπρο, τα δύο μεγαλύτερα κόμματα, το ΑΚΕΛ και το ΔΗΣΥ, παρέμεναν, για διαφορετικούς λόγους, προσκολλημένα στην παλιά χρεωκοπημένη στρατηγική, με αποτέλεσμα διαρκείς εσωτερικές τριβές και διενέξεις.

Η ανακήρυξη του τουρκοκυπριακού ψευδοκράτους μπορεί να ανέτρεψε το πλαίσιο των διαπραγματευτικών διαδικασιών, αλλά ενίσχυσε την ευνοϊκή για την τουρκική πλευρά ισορροπία που επεβλήθη με την εισβολή. Εννέα χρόνια κράτησαν οι προσπάθειες για ανεύρεση λύσης μέσω του διακοινοτικού διαλόγου. Η ελληνική πλευρά, μέσα από μια σειρά υποχωρήσεων, έφτασε να αποδεχθεί τη διζωνική ομοσπονδία. Όπως ήδη σημειώσαμε, αναζητώντας την επαναπροσέγγιση και επανένωση του νησιού, οι Ελληνοκύπριοι αναγνώρισαν στην τουρκοκυπριακή κοινότητα εξουσίες δυσανάλογα μεγάλες για την πληθυσμιακή αναλογία της.

Η τουρκοκυπριακή «βουλή», όμως, ψήφισε ομόφωνα την ανεξαρτησία. Το πόσο (κυρίως από το ΑΚΕΛ) είχε υποτιμηθεί ο αποφασιστικός ρόλος της 'Αγκυρας και πόσο αντίστοιχα είχε υπερτιμηθεί η βούληση και η αυτονομία της αριστερής τουρκοκυπριακής αντιπολίτευσης, φαίνεται καθαρά στο παρακάτω σχόλιο: «Οι βουλευτές της αντιπολίτευσης σήκωσαν όσο πιο ψηλά μπορούσαν τα χέρια τους, έστω κι αν τα πρόσωπά τους δεν

ήταν χαμογελαστά. Στο παρελθόν μας είχαν χαρακτηρίσει οπαδούς της διχοτόμησης. Τώρα, όμως, τα χέρια τους ήταν ψηλά. Εφόσον ήταν τόσο πιστοί στις αρχές τους σαν σοσιαλιστές, γιατί δεν εγκατέλειψαν τη Βουλή;» (Αχμέτ Ονάν στην τ/κ εφημερίδα «Soz» 16.11.83).

Τα γεγονότα έδειξαν ότι η Άγκυρα και ο Ντενκτάς, κινούμενοι στα πλαίσια μιας ενιαίας και καθορισμένης στρατηγικής, δεν θέλησαν ποτέ μία λύση που θα αποκαθιστούσε την ενότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μια λύση που θα επέτρεπε στα πλαίσια μίας ομοσπονδίας τη συμβίωση των δύο κοινοτήτων χωρίς την παρουσία κατοχικών στρατευμάτων, ήταν εξαρχής αποκλεισμένη. Από το 1975, όταν συγκροτήθηκε «ομόσπονδο τουρκοκυπριακό κράτος», έγινε σαφής η πρόθεση της τουρκικής πλευράς να οδηγήσει τα πράγματα προς την κατεύθυνση της ανεξαρτησίας.

Υπάρχουν, όμως, ενδείξεις ότι στους ηγετικούς κύκλους της Άγκυρας διατυπώθηκαν σοβαρές επιφυλάξεις σχετικά με την απόφαση ανακήρυξης του ψευδοκράτους. Διατυπώθηκε η γνώμη ότι η ανεξαρτησία θέτει φραγμό στις τουρκικές επεκτατικές βλέψεις προς το ελεύθερο τμήμα του νησιού. Σύμφωνα μ' αυτή την άποψη, η παράταση της εκκρεμότητας άφηνε μεγαλύτερα περιθώρια επέμβασης στο νότιο τμήμα. Παρόμοια εκτίμηση κάνει και η έγκυρη γιουγκοσλαβική εφημερίδα «Μπόρμπα»: «Είναι γεγονός επίσης ότι μέχρι σήμερα η τουρκική στρατιωτική κυβέρνηση απέφευγε να αναμιχθεί σε ό,τι αφορούσε την πιθανή ανακήρυξη ανεξαρτησίας του βορείου τμήματος της Κύπρου. Κυρίως, γιατί στην αντίθετη περίπτωση θα αφαιρούνταν πρακτικά το δικαίωμα της Τουρκίας να ασχολείται με την τύχη του νησιού ως σύνολο, πράγμα που την ενδιαφέρει πάρα πολύ τόσο λόγω των σχέσεων της με την Ελλάδα, όσο και λόγω της εγγύτητας της Κύπρου στο τουρκικό έδαφος. Είναι πολύ πιθανό, επίσης, ότι η Τουρκία φοβάται μήπως με την κατάσταση αυτή που δημιουργήθηκε από χθες, το νότιο τμήμα του νησιού ταχθεί υπέρ της ένωσης με την Ελλάδα. Αυτό οπωσδήποτε θα διατάραζε την στρατηγική ισορροπία που υπάρχει ανάμεσα στις δυο χώρες». (Σχόλιο του Β. Κρστάνοβιτς, «Μπόρμπα» 16.11.83).

Η ανακήρυξη του ψευδοκράτους θρυμμάτισε ουσιαστικά τις συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης. Απελευθέρωσε κατ' αυτόν τον τρόπο την κυπριακή κυβέρνηση από τις νομικές δεσμεύσεις της, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει στην αποστολή ελληνικών στρατευμάτων στο νησί. Το ενδεχόμενο πλήρους ανατροπής των ισορροπιών που επέβαλαν οι παραπάνω συμφωνίες ήταν και ο λόγος της ρητορικής, αλλά οπωσδήποτε έντονης αντίδρασης του Λονδίνου. Οι Βρετανοί φοβόντουσαν ότι μία τέτοια εξέλιξη θα άφηνε μετέωρες τις βάσεις τους στο νησί.

Χαρακτηριστικά των τουρκικών επιφυλάξεων είναι αυτά που έγραφε μερικούς μήνες, πριν την ανακήρυξη ο Τούρκος σχολιαστής Αλή Σιρμέν: «Πρέπει να μην ξεχνάμε ότι το Κυπριακό πρόβλημα έχει για την Τουρκία δύο πλευρές. Πρώτον, την ασφάλεια και ευτυχία των Τούρκων που ζουν στην Κύπρο. Δεύτερον, την αποφυγή ανατροπής της ισορροπίας που θεμελιώθηκε μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας με τη συνθήκη της Λωζάνης. Εάν η μονομερής ανακήρυξη ανεξαρτησίας από το ομόσπονδο τουρκοκυπριακό κράτος ενισχύσει στην άλλη πλευρά τις πρωτοβουλίες για ένωση, θα ήταν δυνατόν να προκύψουν αταστάσεις προβληματικές από πλευράς ασφαλείας της Τουρκίας. Η Ελλάδα θα ήταν δυνατόν να ιδρύσει βάσεις που θα στρέφονται κατά του «μαλακού υπογάστριου» της Τουρκίας, γεγονός που θα δημιουργήσει ασφαλώς προβλήματα ασφαλείας για την Τουρκία. Για το λόγο αυτό, όταν βλέπουμε τα δίκαια κίνητρα της μονομερούς ανακήρυξης ανεξαρτησίας, πρέπει να μην ξεχνάμε ότι με τον τρόπο αυτό θα φουντώνει ξανά η όρεξη για ένωση (φυσικά αυτή τη φορά για διπλή ένωση) και θα ενισχυθούν οι πιθανότητες ίδρυσης στη Νότια Κύπρο ελληνικών βάσεων που θα στρέφονται κατά της Τουρκίας». («Τζουμχουριέτ» 21.5.83).

Ωστόσο, η ανακήρυξη του ψευδοκράτους έγινε, πράγμα που σημαίνει ότι στην Άγκυρα υπερίσχυσε η άποψη πως η ανεξαρτησία εξυπηρετεί τα τουρκικά συμφέροντα. Για να κατανοηθεί η πολιτική σημασία της τουρκικής κίνησης, θα πρέπει να ανιχνεύσουμε το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή εντάσσεται. Η Άγκυρα δεν επιθυμεί τη διχοτόμηση και την προσάρτηση της κατεχόμενης Κύπρου. Κάτι τέτοιο θα επέβαλε στους Ελληνοκύπριους, για λόγους στοιχειώδους αυτοάμυνας, την ένωση του ελεύθερου τμήματος με την Ελλάδα. Αυτή η προοπτική, όμως, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους τουρκικούς στόχους. Για την Άγκυρα, όπως επανειλημμένα έχει ομολογηθεί από επίσημα χείλη, το Κυπριακό είναι πρώτα απ' όλα πρόβλημα γεωστρατηγικής. Μακροπρόθεσμος στόχος της Τουρκίας είναι η κατάληψη και τουρκοποίηση όλου του νησιού. Ο έλεγχος όλης της Κύπρου είναι κεντρική συνιστώσα στους ευρύτερους στόχους της να αναδειχθεί σε δύναμη με πρωτεύοντα ρόλο στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Ο έλεγχος της νήσου δεν θα της εξασφαλίσει μόνο τον έλεγχο των θαλασσίων οδών της περιοχής, αλλά και θα αυξήσει κατακόρυφα τη στρατηγική σημασία της.

Μεσοπρόθεσμος στόχος της τουρκικής ηγεσίας είναι η επιβολή ενός καθεστώτος συνομοσπονδίας, το οποίο, βεβαίως, ονομάζουν διζωνική ομοσπονδία. Η λύση της συνομοσπονδίας προσφέρει στην Άγκυρα πολύτιμα πλεονεκτήματα:

- Νομιμοποιεί τα τετελεσμένα της εισβολής-κατοχής.
- Διατηρεί τα στεγανά μεταξύ των δύο κοινοτήτων, αφού δεν θα αποκατασταθεί η πολιτική και οικονομική ενότητα του νησιού. Η ύπαρξη μιας χαλαρής κεντρικής εξουσίας δεν επαρκεί για να διατηρήσει τα στεγανά και να οδηγήσει σε μια ουσιαστική επαναπροσέγγιση. Η Άγκυρα και ο Ντενκτάς θέλουν να το αποφύγουν με κάθε θυσία γιατί, όπως ήδη σημειώσαμε, περικλείει κινδύνους για την αναπαραγωγή της ηγεμονίας τους πάνω στον τουρκοκυπριακό λαό. Γι' αυτό και αρνούνται να συμφωνήσουν στην εφαρμογή των «τριών ελευθεριών», οι οποίες συνιστούν το πρακτικό πλαίσιο μίας ουσιαστικής επαναπροσέγγισης.
- Μέσα από τη νέα συνθήκη εγγυήσεων που θα συνοδεύει κάθε τέτοια λύση, η Τουρκία όχι μόνο θα απαιτήσει (και μέσω των Τουρκοκυπρίων) να παραμείνει εγγυήτρια δύναμη, αλλά θα επιδιώξει την απόκτηση δικαιωμάτων, τα οποία πρακτικά θα την κάνουν συγκυρίαρχη στο σύνολο του νησιού. Δικαιώματα, από τα οποία θα αντλήσει τα νομικά προσχήματα στην περίπτωση που κρίνει ότι έφτασε η ώρα μίας νέας επιθετικής ενέργειας.
- Θα αποτρέψει μία λύση διπλής ένωσης που θα έφερνε την Ελλάδα στο «μαλακό υπογάστριο» της Τουρκίας. Ακόμα θα αποτρέψει και μια ισχυρή ελλαδική στρατιωτική παρουσία στο νησί μέσω της εγκατάστασης βάσεων.

Αιχμή της τουρκικής διπλωματίας αμέσως μετά την ανακήρυξη του ψευδοκράτους ήταν η επανέναρξη συνομιλιών και η προβολή μίας συνομοσπονδιακής λύσης. Σύμφωνα με το Ντενκτάς «η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας δεν αποκλείει την επίτευξη συμφωνίας για μια ομοσπονδιακή συνύπαρξη με το ελληνικό στοιχείο του νησιού». Από την πλευρά του, ο τότε Τούρκος πρόεδρος Εθρέν δήλωσε ότι αντιμετωπίζει με σεβασμό την απόφαση των Τουρκοκυπρίων να μην ενωθούν με άλλο κράτος, εκτός από την περίπτωση της ομοσπονδίας με τους Ελληνοκύπριους. Πιο σαφής ο εκπρόσωπος του τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών πρέσβης Ακιμάν, διευκρίνισε ότι η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας δεν αποβλέπει σε διαμελισμό του νησιού. Εντελώς αντίθετα, έχει σκοπό τη συνένωση υπό ίσους όρους. Υπογράμμισε, μάλιστα, ότι επιθυμεί και τη συνέχιση των ενεργειών καλής θέλησης του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Ο Τουρκοκύπριος αριστερός πολιτικός Οζγκιούρ, που μέχρι τότε ήταν αντίθετος στην ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, δήλωσε ότι «η Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου έχει σαν στόχο την εγκαθίδρυση της Ομοσπονδιακής Κυπριακής Δημοκρατίας». Εξάλλου, ο «βουλευτής» του τουρκοκυπριακού «Κόμματος Εργαζόμενου

Λαού» κάλεσε τους Ελληνοκύπριους να αναγνωρίσουν το τουρκοκυπριακό «κράτος» για να εγκαθιδρυθεί η «Ένωση Κυπριακών Δημοκρατιών». Τέλος, ο αριστερός συνδικαλιστής Ταχσίν (πρόεδρος της συντεχνίας Τουρκοκυπρίων δασκάλων) σε άρθρο του έγραψε: «Όπως χθες έτσι και σήμερα, μοναδική ρεαλιστική λύση για την Κύπρο είναι η ένωση δύο Δημοκρατιών. Οι Ελληνοκύπριοι πρέπει να αναγνωρίσουν το δικαίωμα διαχωρισμού κι εμείς πρέπει να χρησιμοποιήσουμε το δικαίωμα αυτό για την ένωση δυο Δημοκρατιών».

Τα παραπάνω αποσπάσματα αποδεικνύουν ότι όλο σχεδόν το φάσμα των πολιτικών δυνάμεων στα κατεχόμενα ήταν απόλυτα ευθυγραμμισμένο με τη γραμμή της Άγκυρας στο θέμα της ανεξαρτησίας και στη συνέχεια της επιδίωξης μίας συνομοσπονδίας. Οι Τούρκοι ιθύνοντες ήλπιζαν, δικαιολογημένα όπως απέδειξαν τα γεγονότα, ότι η αντίδραση του άξονα Αθήνας-Λευκωσίας δεν θα ξεπερνούσε τα διπλωματικά πλαίσια, ή τουλάχιστον δεν θα έφτανε στην κρίσιμη ζώνη που αφορά την πολιτειακή και στρατιωτική ισορροπία στο νησί. Ήλπιζαν, επίσης δικαιολογημένα, ότι σύντομα οι διεθνείς παράγοντες θα επαναλάμβαναν τις πιέσεις τους για την έναρξη κάποιου είδους διακοινοτικών συνομιλιών.

Πιέσεις για επανέναρξη συνομιλιών

Η επανάληψη των συνομιλιών θα είχε για την τουρκική πλευρά τρία σημαντικά πλεονεκτήματα:

- Θα εκτόνωνε το αρνητικό για τους Τούρκους διεθνές κλίμα που προκάλεσε η ανακήρυξη του ψευδοκράτους.
- Ανεξάρτητα από τη διπλωματική ονομασία, οι συνομιλίες θα εξελίσσονταν σε διάλογο δύο κρατικών οντοτήτων, γεγονός που θα ενίσχυε την τάση για *de facto* αναγνώριση.
- Μέσω της επανάλληψης των συνομιλιών θα ετίθετο επί τάπητος η συνομοσπονδιακή λύση.

Η ανακήρυξη του ψευδοκράτους ήταν μια ενέργεια με διπλωματικό κόστος. Η διπλωματική επίθεση που εξαπέλυσε η ελληνική πλευρά δεν αποσκοπούσε μόνο στη μη αναγνώριση του κρατιδίου από τη διεθνή κοινότητα. Αποσκοπούσε ακόμα στη μετουσίωση της διεθνούς ρητορικής καταδίκης σε παράγοντα πίεσης προς την Άγκυρα. Οι πιθανότητες ανάκλησης της ανακήρυξης ήταν βεβαίως εξαρχής αμελητέες. Ωστόσο, από τη στιγμή που η ανακήρυξη ήταν γεγονός, η ελληνική πλευρά είχε μόνο να κερδίσει από τη διπλωματική εκστρατεία της. Θέτοντας την Άγκυρα υπό πίεση, βελτίωνε τις ελληνικές θέσεις στον ευρύτερο, μακροχρόνιο και σκληρό ελληνοτουρκικό ανταγωνισμό, χωρίς, ωστόσο, να αντισταθμίζεται ούτε κατ' ελάχιστον η απώλεια.

Ο διπλωματικός αγώνας, όμως, έχει τα όριά του. Οι καταδικαστικές ανακοινώσεις και τα ψηφίσματα, όταν μάλιστα δεν περιλαμβάνουν πρακτικές κυρώσεις, είναι ανίκανα να αλλάξουν την πορεία των πραγμάτων. Η απόφαση της ΕΟΚ, σύμφωνα με την οποία μόνο τα κυπριακά προϊόντα που φέρουν τα διακριτικά της επίσημης Κυπριακής Δημοκρατίας θα τυγχάνουν προνομιακής μεταχείρισης στην ευρωπαϊκή αγορά, ήταν οπωσδήποτε ένα πλήγμα για την τουρκική πλευρά. Μέχρι τότε οι τουρκοκυπριακές εξαγωγές προς την Κοινότητα έφταναν τα 22 εκατ. λίρες στερλίνες, σε σύνολο κυπριακών εξαγωγών αξίας 110 εκατομμυρίων.

Εντούτοις, η μη αναγνώριση, η διεθνής καταδίκη και κάποιες εμπορικές κυρώσεις δεν ήταν στοιχία ικανά να υποχρεώσουν την Άγκυρα και το Ντενκτάς σε ανάκληση. Οι Τουρκοκύπριοι μπορούν, και λόγω του μικρού πληθυσμιακού όγκου τους, να ξεπερνούν τις αρνητικές επιπτώσεις της απομόνωσης μέσω του ομφάλιου λώρου που τους συνδέει με την Τουρκία. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μήνυμά του προς το στρατηγό Εβρέν, ο Ντεν-

κτάς υπογράμμισε ότι το τουρκοκυπριακό «κράτος» δεν πρόκειται να καταρρεύσει όσο έχει την υποστήριξη της Τουρκίας. Άλλωστε, όπως δήλωσαν ο Ντενκτάς και ο τότε Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Τουρκμέν, η αναγνώριση σε σύντομο χρονικό διάστημα δεν περιλαμβανόταν στους βασικούς στόχους, που η τουρκική πλευρά είχε εξαρχής θέσει όταν προχωρούσε στην κήρυξη ανεξαρτησίας.

Η Ουάσιγκτον, η πλέον ικανή να ασκήσει αποτελεσματική πίεση, φρόντισε γρήγορα να διευκρινίσει τα όρια της αντίδρασής της. Σκληρή ρητορική καταδίκη και κάλεσμα για ανάκληση, αλλά ταυτοχρόνως κατηγορηματική άρνηση για λήψη πρακτικών μέτρων. Εκπρόσωπος της αμερικανικής κυβέρνησης όχι μόνο αρνήθηκε να συζητήσει το ενδεχόμενο ενός νέου εμπάργκο σε βάρος της Τουρκίας, αλλά χαρακτήρισε το εμπάργκο που της είχε επιβληθεί μετά την εισβολή του 1974 «βαρύ σφάλμα». Την αμερικανική διαβεβαίωση ότι η Ουάσιγκτον δεν πρόκειται να χαλάσει τις σχέσεις της με την Άγκυρα λόγω του Κυπριακού, μετέφερε στην τουρκική κυβέρνηση και ο ειδικός απεσταλμένος του προέδρου Ρήγκαν, Ράμσφελντ.

Η ερμηνεία της αμερικανικής στάσης δεν είναι δύσκολη. Οι ΗΠΑ επιδιώκουν να εμφανίζονται όπου μπορούν προσηλωμένες στους διεθνείς κανόνες, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι διατεθειμένες να παραμερίσουν τα στρατηγικά συμφέροντά τους. Έτσι, η διπλωματία τους κινείται ταυτοχρόνως και στα δύο επίπεδα, ώστε να ικανοποιεί και τις δύο ανάγκες. Το σημαντικό ήταν ότι η ανακήρυξη του ψευδοκράτους δεν αντιστρατεύεται τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα στην περιοχή. Σύμφωνα, μάλιστα, με τον τότε Τούρκο υπουργό Άμυνας Μπαγιουλκέν, «οι ΗΠΑ έχουν ενημερωθεί σχετικά με την τουρκική στάση και δεν θα υπάρξει αρνητική αντίδραση από κείνη την πλευρά». (Δήλωση στη «Σάουντι Γκαζέτ» 22.11.83).

Η ιστορική πείρα, αλλά και οι πρόσφατες εξελίξεις αποδεικνύουν ότι ο τουρκικός επεκτατισμός δεν είναι απλό παράγωγο της αμερικανικής πολιτικής. Η Άγκυρα είχε και συνεχίζει να έχει τη δική της πάγια και σε μεγάλο βαθμό αυτόνομη εθνική στρατηγική. Η Τουρκία στην Κύπρο διαθέτει στρατιωτικό πλεονέκτημα. Οι ευρύτερες ισορροπίες στη μείζονα περιοχή έχουν αναβαθμίσει το στρατηγικό ρόλο της, γεγονός που ομολογείται ανοικτά σ' όλες τις δυτικές πρωτεύουσες. Ο πληθυσμιακός όγκος της και ο υψηλός ρυθμός αύξησής του προσauξάνουν τη σημασία της. Η Άγκυρα χρησιμοποιεί όλα αυτά τα χρόνια το στρατιωτικό πλεονέκτημά της και τα τετελεσμένα στο νησί, σαν μοχλό πίεσης προς την Ελλάδα στο ευρύτερο πλέγμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Οι Τούρκοι, λοιπόν, δεν έχουν λόγους να επείγονται για λύση του Κυπριακού. Ριζικές αλλαγές του συσχετισμού δυνάμεων στην περιοχή, οι οποίες θα τους έφερναν σε μειονεκτική θέση, δεν προβλέπονται. Η παράταση της εκκρεμότητας, κατά συνέπεια, ευνοεί από πολλές απόψεις τα τουρκικά σχέδια.

Από την άλλη πλευρά, οι Δυτικοί αντιμετωπίζουν το Κυπριακό ως μία εκκρεμότητα όχι υψηλής προτεραιότητας και πάνω απ' όλα κάτω από το πρίσμα του υπάρχοντος συσχετισμού δυνάμεων. Γενική πρόθεσή τους είναι να συντηρείται η διπλωματική κινητικότητα και να επιτευχθεί προσέγγιση των δύο κοινοτήτων. Επειδή, μάλιστα, τα πλεονεκτήματα βρίσκονται στα χέρια των Τούρκων, θεωρείται λογικό ο συμβιβασμός να αναζητηθεί εμφανώς πλησιέστερα στις τουρκικές θέσεις. Μία συνομοσπονδιακή λύση δεν αντιστρατεύεται τα συμφέροντα των υπολογισίμων διεθνών παραγόντων. Οι ΗΠΑ ελπίζουν βάσιμα ότι μέσω της συνθήκης εγγυήσεων και αφού εκμεταλλευτούν καταλλήλως τις διακοινοτικές αντιθέσεις, τελικώς θα αποσπάσουν διευκολύνσεις και θα μπορούν να ασκούν ουσιαστικό έλεγχο. Στο ίδιο πλαίσιο μπορεί να εξασφαλιστεί και η συνέχιση της βρετανικής στρατιωτικής παρουσίας. Από την πλευρά τους η Μόσχα και οι Αδέσμευτοι και τότε είχαν περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης. Σημαντικό γι' αυτούς ήταν να διατηρηθεί ο αδέ-

σμευτος χαρακτήρας του κρατικού μορφώματος, που θα προκύψει από μία συνομοσπονδιακή λύση, κάτι για το οποίο η τουρκική πλευρά δεν είχε καμία αντίρρηση. Μία σοβιετική παρέμβαση στο Κυπριακό από τα πράγματα δεν μπορούσε να ξεπεράσει τα όρια κάποιων διπλωματικών προτάσεων, ούτε βεβαίως μπορούσε να επηρεάσει αποφασιστικά τις εξελίξεις.

Αξίζει να υπογραμμιστεί, πάντως, ότι η μεγάλη πλειοψηφία των καταδικαστικών ψηφισμάτων και ανακοινώσεων συνοδευόταν από εκκλήσεις για επανέναρξη συνομιλιών. Άλλοτε ευθέως κι άλλοτε εμμέσως, το στοιχείο αυτό παρατίθεται δίπλα στην καταδίκη της ανακήρυξης και στο κάλεσμα για ανάκληση. Σπανιότατα, όμως, η ανάκληση ετέθη ως προϋπόθεση για την επανέναρξη των συνομιλιών. Για να διευκολύνει τη διεθνή αυτή τάση και να δαλεάσει τους Ελληνοκύπριους, ο Ντενκτάς πρότεινε άμεσες διαπραγματεύσεις με σκοπό την επιστροφή των προσφύγων της Αμμοχώστου στην έρημη πόλη, κάτω από κοινή διοίκηση. Η προσπάθειά του ήταν να ρυμουλκήσει την κυπριακή κυβέρνηση σε συνομιλίες και κατ' επέκταση σε έμμεση αναγνώριση.

Ο πρόεδρος Ρήγκαν κάλεσε την ελληνική πλευρά να μην αποκλείσει τις ενδοκυπριακές συνομιλίες, έστω κι αν δεν επιτευχθεί η ανάκληση της τουρκοκυπριακής απόφασης για ανεξαρτησία. Αλλά και οι Σοβιετικοί στις ανακοινώσεις τους επανέλαβαν τη θέση τους υπέρ του ενδοκυπριακού διαλόγου, παρά την ανακήρυξη του ψευδοκράτους. Η επανέναρξη των συνομιλιών, όπως ήδη σημειώσαμε, ήταν η αιχμή του τουρκικού διπλωματικού δόρατος, μετά την ανακήρυξη. Ο τότε υπουργός Εξωτερικών Τουρκμέν με δηλώσεις του διευκρίνισε ότι «δεν υπάρχει καμιά πρόθεση των Τουρκοκυπρίων να ενωθούν με την Τουρκία. ... Έμφαση δίνουν στην επανάληψη των συνομιλιών υπό την αιγίδα του ΟΗΕ». Στην ίδια γραμμή κινήθηκε και ο τότε πρόεδρος της Τουρκίας στρατηγός Εβρέν, ο οποίος υπογράμμισε στον Αμερικανό απεσταλμένο Ράμσφελντ ότι η ανακήρυξη «δεν σημαίνει διαμελισμό του νησιού κι ότι η Τουρκία είναι έτοιμη να βοηθήσει για την επανέναρξη των διακοινοτικών συνομιλιών» («Τζουμχουριέτ 12.11.83).

Το αξιοσημείωτο είναι ότι και ορισμένοι ελληνοκυπριακοί πολιτικοί κύκλοι ερωτοτρόπησαν με την ιδέα να πάνε στην τράπεζα πριν καλά-καλά κοπάσουν οι διεθνείς αντιδράσεις από την ανακήρυξη. Η εφημερίδα «Φιλελεύθερος», η εφημερίδα με τη μεγαλύτερη κυκλοφορία στην Κύπρο κι αυτή που κατηγορήσε σκληρότερα τις δηλώσεις Παπανδρέου περί κατοχής εθνικού χώρου, έγραψε στις 24.11.83: «Είναι ενδεχόμενο όσες κι αν είναι οι παραστάσεις και οι πιέσεις που μπορούν να εξασκηθούν πάνω στην Άγκυρα, η τουρκική ηγεσία να επιμείνει στη διατήρηση του «κράτους». ... Το γεγονός ότι το παρασκήνιο εργάζεται για να πετύχει την επανάληψη των συνομιλιών, προκύπτει με αρκετή σαφήνεια από την επίσημη ανακοίνωση του Στέιτ Ντηπάρτμεντ για τις συναντήσεις του προέδρου Κυπριανού στην Ουάσιγκτον. ... Εμείς δεν διστάζουμε να πούμε πως κάτω από την απαράβατη προϋπόθεση πως δεν αναγνωρίζουμε το κράτος του κ. Ντενκτάς, συμφωνούμε με το σκεπτικό του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών κ. Ρόναλντ Ρήγκαν».

Η παραπάνω θέση, καθώς και άλλες παρόμοιες που διατυπώθηκαν τα τελευταία δύο χρόνια, άντλησαν αξιοπιστία από την πολύ διαδεδομένη εκτίμηση ότι ο αμερικανικός παράγοντας είναι αποφασισμένος να προωθήσει λύση του Κυπριακού, γιατί ενδιαφέρεται να προχωρήσει στο μαζικό εξοπλισμό της Τουρκίας. Η εκτίμηση αυτή ορισμένες στιγμές κυριάρχησε τόσο πολύ, ώστε να υποτιμηθεί ανεπίτρεπτα η σημασία και ο ρόλος αντίθετων ροών. Η παράταση της εκκρεμότητας εξυπηρετεί τα αμερικανικά συμφέροντα. Σχετική έκθεση του Κογκρέσου που συντάχθηκε το καλοκαίρι του 1983, αναγνωρίζει καθαρά ότι τα συμφέροντα των ΗΠΑ προσαπίζονται καλύτερα με τη σταθεροποίηση της σημερινής κατάστασης. Οι μεγάλες και ανεξέλεγκτες διευκολύνσεις που απολαμβάνουν οι αμερικανικές δυνάμεις στο νησί, είναι ευθέως ανάλογες με την αδυναμία του κυπριακού κράτους.

Η κατασκευή της γιγαντιαίας βάσης στο τουρκοκρατούμενο χωριό Λευκόνοικος, δεν είναι ανεξάρτητη από τους ευρύτερους σχεδιασμούς και την αμερικανική πολιτική στο Κυπριακό. Το ενδιαφέρον των Ηνωμένων Πολιτειών εστιάζεται στην προώθηση μίας ρύθμισης που κυρίως θα εξομαλύνει και θα σταθεροποιεί την υπάρχουσα κατάσταση. Η εγκυρότητα αυτής της ανάλυσης επιβεβαιώνεται και από άκρως απόρρητο έγγραφο που έστειλε ο τότε Τούρκος υφυπουργός Εξωτερικών Γιαβουζάλπ σε ορισμένες τουρκικές πρεσβείες. Στο έγγραφο αυτό, που διέρρευσε στον κυπριακό Τύπο, διατυπώνεται η τουρκική πολιτική αμέσως μετά την ανακήρυξη. Καταρχήν αναφέρεται ότι σύμφωνα με διαβεβαιώσεις των Αμερικανών υπευθύνων (Σουλτς, Ουάινμπέργκερ, Μπερτ, Κιρκπάτρικ και Ρότζερς) οι ΗΠΑ δεν αντιτίθενται σε διαμελισμό της νήσου, είτε αυτός πάρει τη μορφή διζωνικής ομοσπονδίας, είτε τη μορφή δύο ανεξαρτητών κρατών, είτε τη μορφή διπλής ένωσης. Στη συνέχεια το έγγραφο περιγράφει την τουρκική τακτική: «Προς το σκοπό αυτό, ο Ντενκτάς πρέπει να υποβάλει ελκυστικές, εύσχημες και σκόπιμες προτάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν στην κυβέρνηση των ΗΠΑ και το Κογκρέσο και να δεσμεύσουν το Γ.Γ. του ΟΗΕ να αναλάβει νέες πρωτοβουλίες. Προς το παρόν, έχοντας υπόψη όλες τις δυνατές επιλογές για την Τουρκία και την Τουρκική Δημοκρατία Βόρειας Κύπρου, το σημαντικότερο είναι να αποτραπούν οι δευτερεύουσες αρνητικές επιπτώσεις αυτής της διένεξης στην Τουρκία κι όχι να αναζητηθεί λύση του προβλήματος. ...Αυτό επιβάλλει στην Τουρκία και την Τ.Α.Β.Κ. να προσποιηθούν ότι δήθεν επιδιώκουν οριστική λύση του Κυπριακού. Μ' αυτόν τον τρόπο, η ευθύνη για την έλλειψη λύσης θα βαρύνει την ελληνοκυπριακή πλευρά και την Ελλάδα».

Η αλυσίδα των πρωτοβουλιών Κουεγιάρ

Η εαρινή Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ (1983) υιοθέτησε με μεγάλη πλειοψηφία ένα ευνοϊκό για την ελληνική πλευρά ψήφισμα, το οποίο κατέληγε επιφορτίζοντας το Γ.Γ. να αναλάβει μια μεσολαβητική πρωτοβουλία για αναζήτηση δίκαιης λύσης στο Κυπριακό. Η απόφαση έγινε εχθρικά δεκτή από την τουρκική πλευρά. Οι Τουρκοκύπριοι όχι μόνο δεν προσήλθαν στις διακοινοτικές συνομιλίες της 31ης Μαΐου 1983, αλλά και απείλησαν ότι θα ανακηρύξουν κράτος. Η σκλήρυνση των τουρκικών θέσεων αποσκοπούσε στην εξουδετέρωση των επιπτώσεων του ψηφίσματος και συνεχίστηκε τους επόμενους μήνες με στόχο την ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης του Ντενκτάς και τον επηρεασμό της κυοφορούμενης πρωτοβουλίας Κουεγιάρ.

Το υπόμνημα Κουεγιάρ (Αύγουστος 1983) έθετε ορισμένα πλαίσια σε κάποιες από τις πτυχές του Κυπριακού, με ρητή επιδίωξη τη βολιδοσκοπήση των δύο πλευρών. Γι' αυτό, άλλωστε, ζητούσε και τις αντιδράσεις των άμεσα ενδιαφερομένων μέχρι τις 15.9.83. Με άλλα λόγια, δεν αποτελούσε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο λύσης του προβλήματος, το οποίο θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως συνολική διαπραγματευτική βάση. Ζητήματα ζωτικής σημασίας όπως η αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής, η ελεύθερη διακίνηση, εγκατάσταση και επικοινωνία, καθώς και το σημαντικό ζήτημα των εγγυήσεων μίας ομοσπονδιακής λύσης απουσίαζαν τελείως. Αλλά και ορισμένα θέματα τα οποία θίγονταν στο μνημόνιο, θίγονταν με τρόπο ασαφή, σε βαθμό που έκανε αδύνατη τη θετική ή αρνητική τοποθέτηση απέναντί τους. Για παράδειγμα, η οριοθέτηση των ποσοστών συμμετοχής των δυο κοινοτήτων στην Άνω και στην Κάτω Βουλή χωρίς ταυτόχρονο καθορισμό των αρμοδιοτήτων των δύο νομοθετικών σωμάτων, ουσιαστικά μετέθετε και δεν έλυne τη νομοθετική πτυχή του προβλήματος.

Παρ' όλες τις ασάφειες που χαρακτήριζαν τους «δείκτες Κουεγιάρ» στην κατανομή της εκτελεστικής εξουσίας, ήταν σαφής η προσέγγισή τους προς τις τουρκικές θέσεις. Το

γεγονός ότι έμπαινε προς διαπραγμάτευση η εκ περιτροπής ανάληψη της προεδρίας και της πρωθυπουργίας από την ελληνοκυπριακή πλειονότητα και την τουρκοκυπριακή μειονότητα, ήταν οπωσδήποτε μία οπισθοδρόμηση ακόμα κι από τις «ιδέες Βαλντχάιμ», που τόσο είχαν κατακριθεί. Η επιλογή εκ μέρους του Κουεγιάρ ορισμένων πτυχών του Κυπριακού για να υποβάλει το διαπραγματευτικό του πλαίσιο και η παράλληλη αποσιώπηση κρίσιμων θεμάτων, ήταν ενδεικτική ενός πνεύματος πρόκλησης τεχνητής κινητικότητας του διακοινοτικού διαλόγου, παρά αντιμετώπισης του προβλήματος σύμφωνα με το πνεύμα των αποφάσεων του ΟΗΕ. Στους «δείκτες» που υπέβαλε ο Γ.Γ. των Ηνωμένων Εθνών υπήρχαν στοιχεία τα οποία οδηγούσαν προς μία θνησιγενή συνομοσπονδιακή λύση.

Από διαπραγματευτική άποψη η άνευ όρων αποδοχή των δεικτών θα παρέσυρε την ελληνική πλευρά σ' ένα παιχνίδι, του οποίου το πλαίσιο ήταν στα περισσότερα και κρισιμότερα σημεία αδιευκρίνιστο. Η κλιμακωτή διαπραγμάτευση σ' ένα τόσο πολύπλοκο πρόβλημα εμπεριέχει πολλούς και σημαντικούς κινδύνους, ιδιαιτέρως για την πλευρά που θίγεται από την υπάρχουσα κατάσταση και απειλείται με νέα τετελεσμένα.

Η στάση του Κουεγιάρ δεν οφείλετο σε ανθελληνική διάθεση. Οι διπλωμάτες του ΟΗΕ, έχοντας συνείδηση των ορίων της διπλωματίας να ανατρέπει καταστάσεις που πρόκυψαν από πολεμικές συγκρούσεις, τείνουν προς λύσεις που αντιστοιχούν περισσότερο στο συσχετισμό δυνάμεων παρά στο διεθνές δίκαιο. Οι «δείκτες» αποκλίνουν από την εντολή της Γενικής Συνέλευσης. Αλλά η Γενική Συνέλευση αδυνατεί όχι μόνο να υλοποιεί τις αποφάσεις της, αλλά και να τις προωθεί τουλάχιστον στο διπλωματικό επίπεδο. Τόσο εκείνη, όσο και οι επόμενες πρωτοβουλίες του Γ.Γ. διαμορφώθηκαν με βάση τις υπερισχύουσες ροπές. Θα ήταν αφελές να απαιτήσει κανείς από τον Κουεγιάρ να ξεπεράσει το ρόλο του ρεαλιστή διπλωμάτη-μεσολαβητή και να αναγορευθεί σε υπερασπιστή του δικαίου.

Για όλους αυτούς τους λόγους οι πρωτοβουλίες του Γ.Γ. δεν κρίνονται αποκλειστικά και μόνο από το περιεχόμενό τους. Ενώ η αποδοχή των «δεικτών» εγκλώβιζε την ελληνική πλευρά, η απόρριψή τους ισοδυναμούσε με μεγάλο διπλωματικό κόστος. Αυτό απεδείχθη, άλλωστε, και από τις μετέπειτα εξελίξεις. Παρ' ότι η Αθήνα και η Λευκωσία απέφυγαν επιμελώς να απορρίψουν τους δείκτες, αποφεύγοντας ταυτοχρόνως να δεσμευθούν, κατηγορήθηκαν επανειλημμένως και έντονα από αντιπολιτευόμενες δυνάμεις ότι με τη στάση τους ναύαγησε η πρωτοβουλία Κουεγιάρ, με κατάληξη την ανακήρυξη του ψευδοκράτους.

Ένα χρόνο μετά (Σεπτέμβριος '84) θρίσκειται σε εξέλιξη μία ακόμα πρωτοβουλία του Γ.Γ. Οι ισχυρές αποκλίνουσες τάσεις που κυριαρχούν στο εσωτερικό μέτωπο εκείνη την περίοδο αποδυνάμωσαν την ελληνική διαπραγματευτική θέση. Η απουσία μιας σαφούς και κοινά αποδεκτής στρατηγικής είχε ως αποτέλεσμα, όλα αυτά τα χρόνια, η πρωτοβουλία των κινήσεων να βρίσκεται κατά κανόνα σε άλλα χέρια. Από τη μία πλευρά τα μικρά ή μεγάλα τουρκικά τετελεσμένα κι από την άλλη οι πρωτοβουλίες του Κουεγιάρ.

Η οδυνηρή αντίφαση της ελληνικής πλευράς όλη αυτή την περίοδο, συνίσταται στο ότι ενώ δίνει διπλωματικές μάχες για να επιτύχει την ανάμιξη του ΟΗΕ, όταν αυτή εκδηλώνεται, διαπιστώνει πως ο Γ.Γ. απαιτεί υποχωρήσεις πέρα από τη γραμμή που ορίζουν τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα. Κάθε, λοιπόν, πρωτοβουλία του, ανεξαρτήτως σχεδόν από την υποδοχή που της επιφυλάσσουν οι Τούρκοι, βιώνεται σαν μία πρόκληση, αφού καταλήγει να διχάζει τους Ελληνοκύπριους και ως ένα βαθμό τους Ελλαδίτες. Το ένα στρατόπεδο τονίζει το απαράδεκτο των υποχωρήσεων, ενώ το άλλο την αναγκαιότητά τους, ώστε να μη χαθεί η ευκαιρία για την επίτευξη συμφωνίας.

Η πρωτοβουλία Κουεγιάρ (τέλη καλοκαιριού '84) δεν ξέφυγε από τον κανόνα. Ελληνοκυπριακές πολιτικές δυνάμεις επικαλέστηκαν προκαταβολικά την «αδιαλλαξία» του Παπανδρέου, προκειμένου να δικαιολογηθεί ο εκβιασμός του ΔΗΣΥ και του ΑΚΕΛ σε βάρος

του προέδρου Κυπριανού. Και όλα αυτά, στις παραμονές μίας κρίσιμης κι εξαιρετικά ολισθηρής διαπραγματευτικής διαδικασίας. Η θετική απάντηση της ελληνικής πλευράς στα τέσσερα ερωτήματα του Κουεγιάρ, γεφύρωσε προσωρινά το εσωτερικό ρήγμα, αλλά δεν το έκλεισε.

Το γεγονός ότι ο Γ.Γ. υιοθέτησε και σ' αυτή του την προσπάθεια την τακτική της κλιμακωτής διαπραγμάτευσης, υποχρέωσε την ελληνική πλευρά να σταθμίσει τις συνέπειες ενός ναυαγίου σε μία ενδιάμεση φάση. Συνέπειες που θα ήταν δραματικές, αφού ουσιαστικά η πρωτοβουλία Κουεγιάρ, όπως τροποποιήθηκε, ικανοποίησε το τουρκικό αίτημα για «πολιτική ισότητα» των δύο πλευρών, δηλαδή, για έμπρακτη υποβάθμιση της κυπριακής κυβέρνησης στο επίπεδο της ηγεσίας της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Το σημαντικότερο διπλωματικό όπλο της ελληνοκυπριακής πλευράς είναι η διεθνής αναγνώριση της Κυπριακής Δημοκρατίας, σε αντίθεση με την απομόνωση του τουρκοκυπριακού ψευδοκράτους. Η πρωτοβουλία του Γ.Γ. σε αρκετές περιπτώσεις αγνόησε, αν δεν ισοπέδωσε τη θεμελιώδη αυτή διαφορά. Η επαναλειτούργια, υπό τον έλεγχο του ΟΗΕ, του αεροδρομίου της Λευκωσίας με σκοπό τη χρησιμοποίησή του και από τις δυο πλευρές, καθώς και μία συνάντηση κορυφής Κυπριανού-Ντενκτάς ήταν κινήσεις που αν εγίνοντο θα οδηγούσαν στο θρυμματισμό της απομόνωσης του ψευδοκράτους. Ως εκ τούτου, συνιστούσαν υψηλό αντίτιμο για την παράδοση στον ΟΗΕ μερικών συνοικιών της Αμμοχώστου. Αυτό, όμως, που κυριολεκτικά θα καταργούσε τη σημερινή Κυπριακή Δημοκρατία, ήταν η πρόβλεψη για δημιουργία μεταβατικής κυβέρνησης με ίση συμμετοχή των δύο πλευρών, χωρίς προηγούμενως να έχει οριστικοποιηθεί μια λύση. Αν οι Ελληνοκύπριοι εγκλωβίζονταν σε μία τέτοια διαδικασία, στην περίπτωση ενός ναυαγίου των διαπραγματεύσεων θα έμεναν μετέωροι και σε εξαιρετικά δυσμενέστερη θέση.

Τελικώς, η πρώτη φάση των παράλληλων συνομιλιών απέτυχε. Η προσέγγιση των δύο πλευρών που επεδίωξε ο Κουεγιάρ δεν επετεύχθη. Ο Ντενκτάς, ακολουθώντας την πάγια τακτική του, έκφραζε στη Νέα Υόρκη την αισιοδοξία του, την ίδια στιγμή που με την αδιάλλακτη στάση του εξωθούσε τον Κύπριο πρόεδρο στο να διακόψει τις συνομιλίες. Στόχος του η απόδοση της αποτυχίας στην ελληνική πλευρά. Ο έγκυρος Τούρκος σχολιαστής Αλή Μπιράντ έγραφε εκείνες τις μέρες στη «Μιλλιέτ» ότι η σημασία της πρωτοβουλίας του Γ.Γ. συνίστατο στο ποιος θα εγκαταλείψει πρώτος το τραπέζι των διαπραγματεύσεων και θα φορτωθεί την ευθύνη της αποτυχίας.

Τα γεγονότα, όμως, απέδειξαν ότι η πρωτοβουλία του Κουεγιάρ ήταν πολύ περισσότερο ανθεκτική απ' ό,τι φάνηκε αρχικά. Η νέα κινητικότητα που δημιούργησαν οι νέες παράλληλες συνομιλίες, τροφοδότησαν πολλές ελπίδες. Ο Έλληνας πρωθυπουργός έφθασε στο σημείο να δηλώσει ότι είναι : «ισοδόξος κι ότι έχουν σημειωθεί τουρκικές υποχωρήσεις. Οι ελπίδες που επενδύθηκαν στη συνάντηση κορυφής της Νέας Υόρκης εξανεμίσθηκαν όταν διαπιστώθηκε ότι για διαφορετικό λόγο είχε προσέλθει ο πρόεδρος Κυπριανού, απ' ό,τι ο Ντενκτάς. Ο πρώτος είχε προσέλθει για να διαπραγματευθεί με βάση το έγγραφο που είχε ετοιμάσει ο Γ.Γ., ενώ ο δεύτερος απλώς και μόνο για να το υπογράψει.

Το έγγραφο Κουεγιάρ (Ιανουάριος 1985) ήταν το αποκορύφωμα της διπλής γλώσσας που χρησιμοποίησε ο Γ.Γ. κατά τη διάρκεια των παράλληλων συνομιλιών. Το έγγραφο είχε διπλό τίτλο «ημερήσια διάταξη», αλλά και «προσχέδιο συμφωνίας». Μ' αυτόν τον ταχυδακτυλογράφικό τρόπο ικανοποιούσε και τις δύο πλευρές, ελπίζοντας ότι όταν θα έφθανε η ώρα της συνάντησης κορυφής, θα ήταν δύσκολο να ναυαγήσει, λόγω του υψηλού κόστους που θα αναλάμβανε όποιος την τορπίλιζε. Μόνο που τόσο ο πρόεδρος Κυπριανού, όσο και ο Ντενκτάς, είχαν ξεκαθαρίσει εκ των προτέρων τη θέση τους. Και η απόκλιση ανάμεσά τους ήταν τέτοια, ώστε να μη δικαιολογείται ο αιφνιδιασμός από την αποτυχία και πολύ περισσότερο να μη δικαιολογούνται δηλώσεις αισιοδοξίας, όπως αυτή που έκανε ο Παπανδρέου.

Τα γεγονότα της Νέας Υόρκης απέδειξαν ότι ο Κουεγιάρ προσπάθησε να εγκλωβίσει τον Κύπριο πρόεδρο. Η όλη διαδικασία απέβλεπε περισσότερο στη δημιουργία εντυπώσεων παρά στη διαμόρφωση των όρων μίας συνολικής λύσης. Κι αν η δημιουργία εντυπώσεων εξυπηρετούσε θαυμάσια το προσωπικό κύρος του Γ.Γ., τις επιδιώξεις του αμερικανικού παράγοντα και τα συμφέροντα της τουρκικής πλευράς, έβλαπτε όμως καίρια τα ελληνικά συμφέροντα. Το έγγραφο, του οποίου την υπογραφή ζήτησε με τόση επιμονή ο Τουρκοκύπριος ηγέτης, εμπεριείχε σχεδόν μονόπλευρες δεσμεύσεις για τους Ελληνοκύπριους, αφού δεν τους προσέφερε όχι μόνο σοβαρά ανταλλάγματα, αλλά ούτε και κάποιες εγγυήσεις συνολικής λύσης. Τα ζητήματα-κλειδιά, όπως αυτό των εγγυήσεων, της αποχώρησης των στρατευμάτων κατοχής και των «τριών ελευθεριών», αφήνονταν μετέωρα. Από την άλλη πλευρά, όμως, θα εξουδετέρωνε πρακτικά το σημαντικότερο ελληνοκυπριακό διπλωματικό πλεονέκτημα: Τη διεθνή αναγνώριση του κυπριακού κράτους σε αντίθεση με την απομόνωση του ψευδοκράτους.

Η αντίσταση του Κυπριανού στην αδιαλλαξία του Ντενκτάς απεσόθησε μία ολέθρια εξέλιξη. Το πρόβλημα, ωστόσο, έμεινε ανοικτό. Από τη στιγμή που η ελληνική πλευρά εγκατέλειψε στην πράξη τη θέση ότι θα δεχόταν συνάντηση κορυφής μόνο αν οι παράλληλες διαπραγματεύσεις κατέληγαν σ' ένα σχέδιο συνολικής λύσης, η πορεία των πράγματων ήταν περίπου προδιαγεγραμμένη: Το γεγονός ότι ο Κύπριος πρόεδρος δεν υποχώρησε στις πιέσεις και δεν υπέγραψε, χρέωσε στην Αθήνα και τη Λευκωσία την κύρια ευθύνη για το ναυάγιο. Κατά κάποιον τρόπο περιήλθαν στην κατάσταση, την οποία είχαν προσπαθήσει να αποφύγουν ανταποκρινόμενες θετικά στην κλιμακωτή διαπραγματεύση που είχε προτείνει ο Κουεγιάρ.

Το ναυάγιο της Νέας Υόρκης προκάλεσε μεγάλη σύγχυση σε Αθήνα και Λευκωσία. Η ελληνική πλευρά, μη έχοντας επεξεργαστεί εναλλακτική πολιτική, ακινητοποιήθηκε αναμένοντας τις νέες παρασκηνιακές ενέργειες. Πολλοί, μάλιστα, υποστήριζαν ότι η σκληρυνση της τουρκικής πλευράς ήταν περισσότερο μία τακτική κίνηση που αποσκοπούσε στην ενδυνάμωση των διαπραγματευτικών θέσεων της, παρά μία πολιτική ευθυγραμμισμένη με τις στρατηγικές επιλογές της. Σ' αυτή την εκτίμηση στήριζαν και τις ελπίδες ότι την επόμενη φορά ο Ντενκτάς θα εμφανιστεί διαλλακτικότερος και θα διαπραγματευτεί επί της ουσίας. Κι αυτό παρά τις σαφείς δηλώσεις του Τουρκοκύπριου ηγέτη ότι οι διαδικασίες για δημοψήφισμα και εκλογές στο ψευδοκράτος θα προχωρήσουν. Όπως απέδειξαν και τα γεγονότα, η τουρκική πλευρά έδινε προτεραιότητα στην ολοκλήρωση της θεσμικής συγκρότησης του ψευδοκράτους, η οποία συνιστούσε κι ένα απώφασιστικό βήμα για την ολοκλήρωση της διχοτόμησης.

Το ναυάγιο της συνάντησης κορυφής, όμως, είχε και μία άλλη δυσάρεστη παρενέργεια. Πυροδότησε τις εσωτερικές αντιθέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς, σε βαθμό που να εξελιχθούν σε πολιτειακή κρίση. Η συμπόρευση του ΔΗΣΥ και του ΑΚΕΛ (πλειοψηφία στη Βουλή) στην αμφισβήτηση της πολιτικής του προέδρου Κυπριανού διαμόρφωσε μία εκ πρώτης όψεως παράδοξη κατάσταση. Τα δύο παραπάνω κόμματα συγκρότησαν ένα άτυπο μέτωπο με κοινό παρανομαστή τη γραμμή αποδοχής του εγγράφου Κουεγιάρ. Κατηγόρησαν οξύτατα τον πρόεδρο Κυπριανού, το κεντρώο κόμμα του (ΔΗΚΟ) και τη σοσιαλιστική ΕΔΕΚ του Λουσσαρίδη ότι με την καθοδήγηση της Αθήνας λειτουργούν ως «απορριπτικό μέτωπο». Άσκησαν, μάλιστα, μεγάλες πιέσεις για να πετύχουν την παραίτηση του Κυπριανού, ή τον εγκλωβισμό του μέσα στο πλαίσιο των αποφάσεων που θα μπορούσαν με την πλειοψηφία τους να περάσουν από τη Βουλή. Κι αυτό, παρά το γεγονός ότι το κυπριακό σύνταγμα δίνει εκτελεστικές εξουσίες στον εκλεγμένο από το λαό πρόεδρο.

Από την πλευρά της, η τουρκοκυπριακή ηγεσία πραγματοποίησε τις εξαγγελίες της για

το δημοψήφισμα και τις εκλογές. Αργά αλλά σταθερά, εν μέσω των διχασμένων Ελληνοκυπρίων και μίας Ελλάδας απορροφημένης από τις εκλογές του 1985, ο Ντενκτάς οικοδόμησε το συνταγματικό και θεσμικό πλαίσιο που οπωσδήποτε ενίσχυσε την κρατική οντότητα του ψευδοκράτους. Χαρακτηριστική του κλίματος ήταν η χλιαρή αντίδραση της Γενικής Γραμματείας του ΟΗΕ. Χωρίς να καταδικάσει ρητά, ο εκπρόσωπος του Κουεγιάρ αρκέστηκε να επαναβεβαιώσει ότι τα Ηνωμένα Έθνη αναγνωρίζουν μόνο την επίσημη κυπριακή κυβέρνηση. Στο ίδιο πνεύμα ήταν και η αμερικανική αντίδραση δια στόματος του αξιωματούχου του Στέιτ Ντηπάρτμεντ Χάας. Αλλά και στο εσωτερικό της ελεύθερης Κύπρου τα πράγματα δεν ήταν καλύτερα. Την ίδια στιγμή που ο Ντενκτάς δήλωνε ότι οι Ελληνοκύπριοι και οι Τουρκοκύπριοι δεν έχουν τίποτα κοινό και υλοποιούσε το χρονοδιάγραμμα των αποσχιστικών ενεργειών, η εφημερίδα «Φιλελεύθερος» από καιρό προετοίμαζε το έδαφος για μία χωρίς κλυδωνισμούς αποδοχή του τετελεσμένου. Συμβουλευοντας την κοινή γνώμη να αποφύγει την υπερεκτίμηση της σημασίας του δημοψηφίσματος, συνιστούσε στην κυβέρνηση να αποφύγει το θόρυβο και να μην προσφύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας.

Η πρωτοβουλία Κουεγιάρ, παρότι μετά από κάθε αποτυχία έπεφτε σε τέλμα, δεν έπαυε όλο αυτό το διάστημα να αποτελεί το πλαίσιο της διπλωματικής κινητικότητας γύρω από το Κυπριακό. Η δημοσίευση των νέων εγγράφων του Γ.Γ. απέδειξε ότι αυτά δεν διαφέρουν ουσιαστικά από το έγγραφο του Ιανουαρίου 1985. Παρ' όλα αυτά, ο πρόεδρος Κυπριανού συμφώνησε με το νέο σχέδιο. Οι αντιρρήσεις αυτή τη φορά ήλθαν από την πλευρά του Ντενκτάς, ο οποίος δεν είχε και κανένα λόγο να διαίχεται. Η τουρκική πλευρά είχε αποφανθεί ότι ορισμένοι όροι της είναι έξω από κάθε διαπραγματεύση. Τέτοιος όρος είναι οι τουρκικές εγγυήσεις. Στα έγγραφα Κουεγιάρ αναφέρεται ότι αυτές δεν αποκλείονται. Πρόκειται για ζωτικής σημασίας ζήτημα, αφού η Άγκυρα περιλαμβάνει στην έννοια των εγγυήσεων και το δικαίωμα μονομερούς επέμβασης. Και η τουρκική ερμηνεία έχει εξαιρετική πολιτική βαρύτητα, γιατί η Τουρκία στην Κύπρο διαθέτει μεγάλο στρατιωτικό πλεονέκτημα.

Προεκτείνοντας το νόημα των εγγυήσεων, ο Ντενκτάς απαιτεί την παραμονή κάποιων τουρκικών στρατευμάτων στο νησί. Η Άγκυρα δεν είναι διατεθειμένη να χάσει το στρατιωτικό πλεονέκτημα που διατηρεί στην Κύπρο. Είναι απίθανο να δεχθεί την απομάκρυνση όλων των στρατιωτών της. Η τελευταία διαπραγματευτική θέση της στο θέμα αυτό θα είναι μάλλον μια φόρμουλα, η οποία απλώς θα αλλάξει τη μορφή της στρατιωτικής παρουσίας της. Η εμμονή του άξονα Αθήνας-Λευκωσίας στη θέση για αποχώρηση όλων των στρατευμάτων κατοχής, δημιουργεί ασυμβίβαστο. Το καλοκαίρι του '85 δημοσιεύθηκαν πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες γινόταν μία προσπάθεια γεφύρωσης των δύο αντιτιθέμενων απόψεων. Σύμφωνα με τις ίδιες πληροφορίες στο νησί θα παρέμεναν μόνο οι μονάδες της ΕΛΔΥΚ και ΤΟΥΡΔΥΚ, αλλά ποιοτικά και ποσοτικά ενισχυμένες. Αν η ΕΛΔΥΚ και η ΤΟΥΡΔΥΚ γίνουν δυνάμεις της τάξεως των 5.000 ανδρών η καθεμία, δεν εξασφαλίζεται ισορροπία. Με δεδομένη τη διζωνικότητα, οι 5.000 Τούρκοι στρατιώτες, επικουρούμενοι από τα τουρκοκυπριακά παραστρατιωτικά σώματα, είναι υπεραρκετοί ως προγεφύρωμα σε περίπτωση κρίσης. Η γεωγραφική γειτνίαση του νησιού με την Τουρκία και αντιστοίχως η απόσταση από την Ελλάδα, θα μετέτρεπε την ΤΟΥΡΔΥΚ σε εμπροσθοφυλακή και την ΕΛΔΥΚ σε σχετικά απομονωμένη εκστρατευτική δύναμη.

Μάχες οπισθοφυλακών

Η ελληνική κυβέρνηση είχε αρνηθεί να υποκύψει σε ισχυρές πιέσεις και να συμπράξει σε μεθοδεύσεις για μία διευθέτηση του Κυπριακού που δεν εξασφάλιζε τα ελάχιστα των εθνικών συμφερόντων. Και με τη στάση της αυτή είχε συγκρατήσει επανειλημμένως και

την κυπριακή κυβέρνηση να μην προχωρήσει σε κινήσεις οι οποίες θα την εγκλωβίζουν σε ανεξέλεγκτες διαδικασίες με αθέβαιη κατάληξη. Ωστόσο, η Αθήνα και η Λευκωσία είχαν ξεκαθαρίσει μόνο το τι δεν θέλουν, το τι πρέπει να αποφύγουν. Η πρωτοβουλία Κουεγιάρ, όπως ήδη σημειώσαμε, είχε περίπου επιβληθεί ως πλαίσιο διαπραγμάτευσης. Με τη δυναμική που της έδινε η αποδοχή όχι μόνο των άμεσα ενδιαφερομένων, αλλά και των σημαντικότερων παραγόντων της διεθνούς πολιτικής, τείνει να εξελιχθεί σ' ένα κλοιό, ο οποίος βαθμιαία περιορίζει τα περιθώρια ελιγμών της ελληνικής πλευράς.

Με δεδομένο το συσχετισμό δυνάμεων στο νησί και την αποσύνθεση του εσωτερικού μετώπου, η οποία τον έκανε ακόμα πιο δυσμενή, οι προσπάθειες και οι κινήσεις του Γ.Γ. διατηρούσαν την αρχική στόχευσή τους: Ένα συμβιβασμό σαφώς πλησιέστερα στις τουρκικές θέσεις. Το καλύτερο που μπορούσε να περιμένει η ελληνική πλευρά από την πρωτοβουλία Κουεγιάρ ήταν μία συνομοσπονδιακή λύση. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται όλα τα έγγραφα του, ανεξαρτήτως αν χρησιμοποιείται ο κοινά αποδεκτός όρος «διζωνική ομοσπονδία». Ας σημειωθεί ότι το καλοκαίρι του '85 η τουρκοκυπριακή ηγεσία μίλησε ευθέως για συνομοσπονδιακή λύση. Η αναφορά έγινε από το Ντενκτάς κατά τη διάρκεια της ορκωμοσίας του ως προέδρου της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βόρειας Κύπρου» και ενώπιον του Τούρκου πρέσβη Τουναμπάς και του διοικητή των κατοχικών στρατευμάτων αντιστρατήγου Κουτάι. Η αναφορά στη συνομοσπονδία ήρθε ως λογική συνέχεια των τουρκοκυπριακών θέσεων για «ισοτιμία των δύο κοινοτήτων» και για «αναγνώριση στους Τουρκοκυπρίους του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης».

Ακόμα, λοιπόν, κι αν η ελληνική πλευρά κατάφερε να αποφύγει τις παγίδες και τον εγκλωβισμό, το πρόβλημα παρέμεινε άλυτο. Οι τακτικοί ελιγμοί δεν μπόρεσαν, ούτε μπορούν να δώσουν απάντηση στο αδιέξοδο του Κυπριακού. Δεν αρκούσε, ούτε αρκεί μία στενά αμυντική πολιτική, η οποία περιορίζεται σε αντίσταση απέναντι στις εντεινόμενες πιέσεις. Μία τέτοια πολιτική εκ μέρους του άξονα Αθήνας-Λευκωσίας δεν είναι μόνο ότι παραχωρεί την πρωτοβουλία των κινήσεων στον αντίπαλο ή σε παράγοντες που επιδιώκουν μία «ρεαλιστική λύση». Μια τέτοια πολιτική, όπως απέδειξαν και τα γεγονότα, καταλήγει μοιραία σε μάχη οπισθοφυλακών, αφού το καλύτερο που είναι σε θέση να πετύχει, είναι να καθυστερήσει μία ήδη δρομολογημένη διαδικασία.

Η τουρκική πλευρά, όπως ήδη σημειώσαμε, έχει υπογραμμίσει ότι στα κρίσιμα ζητήματα των εγγυήσεων, της παραμονής κατοχικών στρατευμάτων και της διατήρησης των στεγανών ανάμεσα στις δυο κοινότητες, είναι αμετακίνητη. Η Άγκυρα και ο Ντενκτάς δεν πρόκειται να εγκαταλείψουν στο διπλωματικό επίπεδο, θέσεις που έχουν κερδίσει με τα όπλα. Πολύ περισσότερο όταν δεν υπάρχουν σοβαρές πιέσεις από παράγοντες της διεθνούς ζωής που μπορούν με τη στάση τους να πλήξουν σημαντικά τουρκικά συμφέροντα σε άλλους τομείς.

Από τότε δεν ήταν καθόλου σίγουρο ότι η ελληνική πλευρά θα μείνει εξίσου αμετακίνητη στις θέσεις της για τα παραπάνω κρίσιμα ζητήματα. Οι εκ του σύγγενος συνομιλίες και η συνάντηση κορυφής της Νέας Υόρκης απέδειξαν ότι ο πρόεδρος Κυπριενού εισήλθε σε μία ανεξέλεγκτη διαδικασία. Αποδεχόμενος την κλιμακωτή διαπραγμάτευση και μάλιστα αρχίζοντας από τα μη ζωτικά θέματα, εγκλωβίστηκε. Προχωρώντας σε ευκαιριακούς τακτικούς ελιγμούς, χωρίς στρατηγικό ορίζοντα, και πιεζόμενος αφόρητα τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό, βρέθηκε στη χειρότερη θέση που θα μπορούσε να βρεθεί Κύπριος πρόεδρος. Το γεγονός ότι τελικά δεν υπέγραψε το περιβόητο «προσχέδιο» ή «ημερήσια διάταξη» του Κουεγιάρ απέδειξε ότι δεν ήταν διατεθειμένος να υπερβεί την κόκκινη γραμμή που ορίζουν οι θεμιτές εθνικές υποχωρήσεις.

Η πενταετία 1986-90

Το 1991 θρίσκει το Κυπριακό πρόβλημα εγκλωβισμένο στα γνωστά αδιέξοδά του, παρ' ότι στην πενταετία 1986-90 και ειδικά στη διετία 1989-90 ανατρέπονται όχι απλώς οι ισορροπίες, αλλά το ίδιο το υπόβαθρο του διεθνούς συστήματος. Αυτό δεν αφορά μόνο τη διεθνή σκηνή, με την κατάρρευση των ανατολικοευρωπαϊκών καθεστώτων και τα γεγονότα στον Κόλπο, αλλά και το πλαίσιο των τριγωνικών σχέσεων Αθήνας-Λευκωσίας-Άγκυρας. Το Μάρτιο 1987, η κλιμάκωση της έντασης στο Αιγαίο οδηγεί στα πρόθυρα ελληνο-τουρκικής σύγκρουσης. Η δήλωση-υπαναχώρηση του τότε Τούρκου πρωθυπουργού Τουργκούτ Οζάλ από το Λονδίνο εκτονώνει την κρίση και ανοίγει το δρόμο στη διπλωματία των επιστολών μεταξύ Παπανδρέου και Οζάλ. Το αποτέλεσμα είναι η περιβόητη συνάντηση των δύο πρωθυπουργών στο Νταβός (τέλη Ιανουαρίου-αρχές Φεβρουαρίου 1988), που εγκαινίασε μία απότομη στροφή στην ίδια τη φιλοσοφία της εξωτερικής πολιτικής των κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ.

Το Κυπριακό χόρεψε κι αυτό στο ρυθμό του Νταβός. Μέχρι τότε, η Αθήνα έθετε ως όρο για την έναρξη του ελληνοτουρκικού διαλόγου την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής από το νησί. Η συνάντηση, βεβαίως, έγινε χωρίς να ικανοποιηθεί ο ελληνικός όρος. Στο Νταβός, ο Α. Παπανδρέου, με τη σύμφωνη γνώμη του τότε Κύπριου προέδρου Σ. Κυπριανού, έφερε στην τράπεζα των συνομιλιών την πρόταση για πλήρη αποστρατικοποίηση της νήσου. Η πρόταση κατετέθη, αλλά με τη φροντίδα του Οζάλ μπήκε κι αυτή στο «ράφι», δίπλα στην άλλη ελληνική πρόταση για παραπομπή του θέματος της υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Χειρότερη τύχη είχε το θέμα των αγνοουμένων, αφού ο Τούρκος πρωθυπουργός το έριξε κατ' ευθείαν στον κάλαθο των αχρήστων, απ' όπου το ανέσυρε ο Α. Παπανδρέου στη δεύτερη συνάντηση κορυφής στις Βρυξέλλες. Σ' εκείνη τη συνάντηση είχε φροντίσει να έχει μαζί του το σχετικό φάκελο.

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, ανεξαρτήτως της επίσημης διπλωματικής ρητορικής, περνούσαν πάντα και μέσα από το Κυπριακό. Η πολιτική που εγκαινιάστηκε στην ελβετική κομόπολη ήταν προδιαγεγραμμένο ότι θα σκοντάψει και στο σκόπελο του Κυπριακού, αν και το γεγονός ότι πρόκειται για ένα διεθνές πρόβλημα προσέφερε τη δυνατότητα στην Αθήνα προσωρινά να το παρακάμψουν, αφήνοντάς το στις φροντίδες του Κουεγιάρ.

Την ίδια περίοδο, νέος πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας εκλέγεται ο υποψήφιος του κομμουνιστικού ΑΚΕΛ επιχειρηματίας Γ. Βασιλείου, ο οποίος στο δεύτερο γύρο, με τη βοήθεια της σοσιαλιστικής ΕΔΕΚ, κέρδισε τον πρόεδρο του δεξιού ΔΗΣΥ Γ. Κληρίδη. Το ενδιαφέρον είναι ότι η προσέγγιση του προέδρου Βασιλείου για το Κυπριακό ήταν συγκλίνουσα μ' αυτή του αντιπάλου του Γ. Κληρίδη κι αποκλίνουσα απ' αυτή του προκατόχου του Σ. Κυπριανού. Ο πρόεδρος Βασιλείου εξ αρχής εμφανίσθηκε υπέρμαχος του διακοινοτικού διαλόγου και καλλιέργησε με τις δηλώσεις του μία ανεδαφική υπεραισιοδοξία, αν και δεν ήταν ούτε βαθύς γνώστης των δαιδάλων του Κυπριακού, ούτε διέθετε τη διαπραγματευτική πείρα του συνομιλητή κι αντιπάλου του Ντενκτάς. Ο νέος πρόεδρος ήταν εντόνως επηρεασμένος από την μακρά θητεία του στο χώρο των επιχειρήσεων και των δημοσίων σχέσεων. Έτεινε σταθερά να υποτιμά τις ευρύτερες γεωστρατηγικές διαστάσεις του Κυπριακού και ειδικότερα έδειξε να μην κατανοεί κρίσιμες πτυχές των επιδιώξεων και του τρόπου που λειτουργεί η τουρκική πλευρά. Για μία ακόμα φορά, κυριάρχησε ο ερασιτεχνισμός – είναι αλήθεια σε νέα εκδοχή – για ένα κρίσιμο εθνικό θέμα.

Το φθινόπωρο του 1988 οι διακοινοτικές συνομιλίες εισέρχονται σε νέα φάση. Ενώ δεν υπήρχε τίποτα συγκεκριμένο που να δικαιολογεί αισιοδοξία, η κοινή γνώμη, αλλά και παρατηρητές εμφανίζονταν πεισμένοι ότι επίκειται η λύση του Κυπριακού. Ακόμα κι εκείνοι που αντιμετώπιζαν με επιφυλακτικότητα ή και αρνητική διάθεση την πολιτική

Βασιλείου, το έκαναν όχι τόσο γιατί διέβλεπαν αδιέξοδο, όσο γιατί πίστευαν ότι ακολουθούσε προδιαγεγραμμένη πορεία, η οποία θα οδηγούσε σε εθνικά απαράδεκτη λύση. Η φημολογία περί δρομολόγησης μυστικών σχεδίων ανθούσε εκείνη την περίοδο στο νησί. Καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη κλίματος υπεραισιοδοξίας, αλλά και καχυποψίας έπαιξαν οπωσδήποτε οι δηλώσεις του προέδρου Βασιλείου στις παραμονές της συνάντησής του με το Ντενκτάς στη Γενεύη. Μετά απ' αυτή τη συνάντηση οι αισιόδοξοι τόνοι πήραν την κατιούσα, παραχωρώντας τη θέση τους στις σκούρες αποχρώσεις, που και αντιστοιχούσαν στην πραγματικότητα. Η τουρκική πλευρά όχι μόνο δεν είχε δώσει δείγματα μίας πιο ελαστικής στάσης, αλλά αντιθέτως εμφανιζόταν πολύ περισσότερο σκληρή. Οι αδιάλλακτες δηλώσεις του Ντενκτάς εντάσσονταν, βεβαίως, στη διαπραγματευτική τακτική του εν όψει των συνομιλιών, αλλά ταυτοχρόνως αντανakλούσαν τις πάγιες στρατηγικές επιδιώξεις. Ο πρόεδρος Βασιλείου επανέλαβε και μάλιστα χοντροκομμένα το σφάλμα να υποτιμήσει τη συνέχεια και συνέπεια που χαρακτηρίζουν την πολιτική του Τουρκοκύπριου ηγέτη και της Άγκυρας σε σχέση με τους μόνιμους στρατηγικούς στόχους.

Ο πρόεδρος Βασιλείου, αναγορεύοντας τις διακοινοτικές συνομιλίες σε μονόδρομο συρρίκνωση τα περιθώρια ελιγμών της ελληνικής πλευράς ακόμα και σ' ότι αφορά τον ίδιο το διάλογο, τη συνέχισή του και το περιεχόμενό του. Χρειάστηκαν δύο χρόνια για να συνειδητοποιήσει ο Κύπριος πρόεδρος ότι το Κυπριακό δεν λύνεται με δημόσιες σχέσεις και υποχωρήσεις που οδηγούν σε επικίνδυνες ατραπούς. Θα ήταν άδικο, όμως, αν δεν σημειώναμε και τη θετική πτυχή της πολιτικής του Βασιλείου. Η ευνοϊκή απήχηση που είχε διεθνώς η εκλογή του, όπως και η εικόνα του ρεαλιστή, μετριοπαθούς και ευέλικτου πολιτικού, σε συνδυασμό με ορισμένες υποχωρητικές δηλώσεις και πρωτοβουλίες του αντέστρεψαν τη διεθνώς διαδεδομένη εντύπωση περί ελληνικής αδιαλλαξίας. Το γεγονός αυτό, βεβαίως, δεν άλλαξε το βασικό πλαίσιο αντιμετώπισης του Κυπριακού ούτε από τον ΟΗΕ και τις μεγάλες δυνάμεις, ούτε από την Τουρκία και το Ντενκτάς. Γι' αυτό, άλλωστε, και δεν προέκυψε καμία ουσιαστική πρόοδος. Ένα δεύτερο θετικό στοιχείο της πολιτικής του προέδρου Βασιλείου είναι ότι πραγματοποιήθηκε μία σημαντική πρόοδος στο ζωτικό τομέα της αμυντικής θωράκισης του νησιού.

Μία σημαντική εξέλιξη στην πενταετία 1986-90 είναι η αίτηση της Κύπρου για ένταξη στην ΕΟΚ. Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ πίεζε από νωρίς τον πρόεδρο Βασιλείου να κάνει αυτή την κίνηση, αλλά αυτός καθυστέρησε αρκετά, προφασιζόμενος ότι οι Ευρωπαίοι ηγέτες τον απέτρεπαν. Τους πραγματικούς λόγους θα πρέπει να τους αναζητήσουμε αλλού. Πρώτον, στο ότι δεν ήθελε να δυσανεστήσει το ΑΚΕΛ που τον στήριζε και το οποίο ήταν εναντίον της ένταξης στην Κοινότητα. Δεύτερον, στο ότι φοβόταν τις αντιδράσεις της τουρκικής πλευράς, η οποία, βεβαίως, έχει κάθε συμφέρον να αποτρέψει όχι μόνο την ένταξη, αλλά και την οργανική σύνδεση της Κύπρου με την ΕΟΚ. Τελικώς, η Λευκωσία υπέβαλε την αίτηση, προκαλώντας αντιδράσεις εκ μέρους του Ντενκτάς και της Άγκυρας.

Η άνοδος της Ν.Δ. στην εξουσία στην Ελλάδα διαφοροποίησε αισθητά την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η κυβέρνηση Μητσοτάκη σωστά συνέδεσε το Κυπριακό με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αλλά με εμφανή διάθεση να συναινέσει σε επικίνδυνες υποχωρήσεις, προκειμένου να κλείσει το θέμα. Η προσπάθεια της είναι να προωθήσει μία βήμα προς βήμα προσέγγιση των δύο πλευρών, ώστε να αναπτυχθεί μία δυναμική που θα οδηγήσει σε συνολική λύση. Σημαντική είναι και η απόφαση της συνόδου κορυφής της ΕΟΚ στο Δουβλίνο να συνδέσει το Κυπριακό με τις τουρκοκοινοτικές σχέσεις, αλλά στη βάση του 649 ψηφίσματος του Συμβουλίου Ασφαλείας (12 3 1990), το οποίο είναι το χειρότερο ψήφισμα που έχει εκδοθεί. Αναγνωρίζει την τουρκική θέση για «πολιτική ισότητα», αν και η ελληνική ερμηνεία είναι ότι αυτό αφορά τους πολίτες κι όχι τα δύο κρατίδια, όπως υποστηρίζουν οι Τούρκοι. Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν προβλέπει την αποχώρηση των

κατοχικών στρατευμάτων, περιοριζόμενο σε μία αναφορά του 367 ψηφίσματος, στο οποίο υπάρχει τέτοια πρόβλεψη. Μία άλλη εξέλιξη ήταν η υποχώρηση της Αθήνας – μετά και από τις έντονες πιέσεις των εταίρων μας στην ΕΟΚ – από τον πάγιο όρο για αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων, προκειμένου να συμφωνήσει στον απεγκλωβισμό του κοινοτικού 4ου χρηματοδοτικού πρωτοκόλλου προς την Τουρκία. Περιορίστηκε στον όρο να επιστραφεί η Αμμόχωστος, αλλά και πάλι δεν υπήρξε η αναγκαία ανταπόκριση.

Η κρίση στον Κόλπο είχε αντιφατικές συνέπειες στο Κυπριακό. Αναβάθμισε εντυπωσιακά τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας για Δύση και Ανατολή, συρρικνώνοντας τα έτσι κι αλλιώς μικρά περιθώρια για άσκηση πιέσεων με στόχο την επίλυση του Κυπριακού. Από την άλλη πλευρά, όμως, η διεθνής εκστρατεία εναντίον της ιρακινής εισβολής και κατοχής του Κουβέιτ επανέφερε με πρωτοφανή ένταση στο προσκήνιο τη ρητορική περί διεθνούς δικαίου, ευαισθητοποίησε την παγκόσμια κοινή γνώμη και αναβάθμισε εντυπωσιακά το πολιτικό κύρος και το ρόλο του ΟΗΕ. Μετά απ' όλα αυτά, είναι δύσκολο για όλους τους παράγοντες της διεθνούς πολιτικής να παρακάμπτουν για πολύ το Κυπριακό, καθαρή περίπτωση εισβολής και κατοχής μίας μεγάλης χώρας σε μία μικρή. Δύσκολο, αλλά όχι αδύνατον, λόγω, όπως σημειώσαμε, του αναβαθμισμένου ρόλου της Τουρκίας. Η αντίφαση συνίσταται στο ότι το ευνοϊκό διεθνές κλίμα προσκρούει στις σκοπιμότητες της συγκυρίας και των διεθνών παραγόντων, γεγονός που επιβάλλει προσεκτικούς διπλωματικούς χειρισμούς, οι οποίοι να επιτρέψουν την επίλυση του Κυπριακού στο πλαίσιο των ευρύτερων διπλωματικών διεργασιών. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι η αμερικανική πλευρά εμφανίζεται απρόθυμη για μία τέτοια πρωτοβουλία.

Σε αναζήτηση στρατηγικής

Ήδη σημειώσαμε το κενό στρατηγικής που υπάρχει στον Ελληνισμό αναφορικά με το Κυπριακό. Από τότε που η εισβολή ανέτρεψε ριζικά τις ισορροπίες και τα δεδομένα σ' όλα τα επίπεδα, η ελληνική πλευρά έχει αυτοπαγιδευθεί σ' ένα υποκατάστατο στρατηγικής, που έχει καταστεί μονόδρομος και μάλιστα αδιέξοδος κι εθνικά επικίνδυνος. Ουσιαστικά επιδιώκει να αποσπάσει στην τράπεζα των διαπραγματεύσεων όσα έχασε στο στρατιωτικό πεδίο το 1974. Στηριζόμενη στο διεθνές δίκαιο και στις αποφάσεις του ΟΗΕ προσπαθεί να ενεργοποιήσει τον διεθνή παράγοντα, ώστε να ασκηθούν όσο το δυνατόν μεγαλύτερες πιέσεις προς την Άγκυρα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Τουρκία κατέβαλε τίμημα, ειδικά κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, αλλά σε καμία περίπτωση δεν πείστηκε ασφυκτικά, ώστε να υποχρεωθεί να αναθεωρήσει τη στρατηγική της. Καλή και αναγκαία είναι βεβαίως η πολιτική των όποιων πιέσεων, αλλά από νωρίς ήταν σαφές ότι δεν μπορούν να είναι αποτελεσματικές.

Όλα αυτά τα χρόνια, μάλιστα, το παιχνίδι των πιέσεων οδήγησε ορισμένους πολιτικοδιπλωματικούς κύκλους της Αθήνας να αντιλαμβάνονται το Κυπριακό ως ένα βολικό «χαρτί» στα χέρια της Ελλάδας εναντίον της Τουρκίας, υποθαμιζοντας την ίδια την ουσία του εθνικού θέματος. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το Κυπριακό καίει. Γι' αυτό και μετά το 1974 η μεγάλη πλειοψηφία της ελλαδικής πολιτικής ηγεσίας σε γενικές γραμμές υιοθέτησε, χωρίς να το ομολογεί, μία πολιτική αποστάσεων, περιορίζοντας την παρέμβαση της Αθήνας στο πλαίσιο των πολιτικών διαβουλεύσεων και της διπλωματικής συνδρομής. Ο Α. Παπανδρέου, που εγκατέλειψε την πάγια θέση του Κ. Καραμανλή «η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαρίσταται» για να υιοθετήσει τη θέση περί «συμπαράταξης Αθήνας-Λευκωσίας», με την πάροδο του χρόνου οπισθοδρόμησε, προσεγγίζοντας τα τελευταία χρόνια της πρωθυπουργίας του την πολιτική των αποστάσεων.

Αν η Ελλάδα, όμως, δεν βρει το κουράγιο να αναλάβει τις εθνικές ευθύνες της, να

βγάλε τα κάστανα από τη φωτιά, το τίμημα θα είναι βαρύ και θα το πληρώσει όχι μόνο η Κύπρος, αλλά και η ίδια. Όλοι οι περί το Κυπριακό ενδιαφερόμενοι έχουν απόλυτη συνείδηση ότι για να είναι ευσταθής και βιώσιμη οποιαδήποτε συμφωνία για λύση, απαιτείται και η υπογραφή της Αθήνας. Για την Ελλάδα, λοιπόν, είναι επιβεβλημένο, σε συνεργασία με την κυπριακή κυβέρνηση, να αντιμετωπίσει το Κυπριακό ως μείζον, ζωτικό εθνικό θέμα, όχι απλώς με την έννοια ότι οι Κύπριοι είναι ομοεθνείς μας, αλλά και με την έννοια ότι αφορά ευθέως την ασφάλεια του ελλαδικού χώρου.

Η «αχίλλειος πτέρνα» της ελληνικής πλευράς είναι ότι μη έχοντας στρατηγική ουσιαστικά έχει απωλέσει την πρωτοβουλία των κινήσεων, με αποτέλεσμα να παραμένει εγκλωβισμένη στο πλαίσιο που οριοθετούν οι εκάστοτε κινήσεις του Γ.Γ. του ΟΗΕ. Ο άξονας Αθήνας-Λευκωσίας είναι υποχρεωμένος να χαράξει εναλλακτική πολιτική, η οποία θα επηρεάσει θετικά τη βάση του προβλήματος, το συσχετισμό των δυνάμεων. Τέτοιες κινήσεις είναι αυτές που ενισχύουν την αμυντική θωράκιση της νήσου, η δυναμική εμπλοκή της Ελλάδας, όπως εκφράστηκε με τη δέσμευση του τότε πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου ότι οποιαδήποτε στρατιωτική προώθηση της Τουρκίας προς νότο ισοδυναμεί με ελληνοτουρκικό πόλεμο, τέτοια κίνηση ήταν επίσης, η αίτηση ένταξης της Κύπρου στην ΕΟΚ. Είναι ακριβώς αυτές οι πρωτοβουλίες που «πονάνε» την Άγκυρα και δίνουν ερείσματα στην ελληνική διπλωματία. Μόνο όταν η τουρκική στρατιωτική πίεση εξισορροπηθεί και η Άγκυρα πεισθεί ότι μία νέα στρατιωτική ενέργειά της στο νησί θα οδηγούσε σε γενικευμένη σύρραξη με απρόβλεπτες συνέπειες, μόνο όταν οι τουρκοί επεκτατικοί στόχοι καταστούν ανέφικτοι, τότε οι Ελληνοκύπριοι θα μπορέσουν να διαπραγματευθούν πραγματικά μία διπλωματική λύση και δεν θα υποχρεώνονται να σύρονται από εκβιασμό σε εκβιασμό και από υποχώρηση σε υποχώρηση.

Σημαντική παράμετρος του προβλήματος είναι η προοπτική ένταξης της Κύπρου στην Κοινότητα. Η αίτηση ένταξης έχει ήδη υποβληθεί, αλλά είναι σαφές ότι η ΕΟΚ δεν φαίνεται διατεθειμένη να προωθήσει τη διαδικασία της ένταξης. Στο πεδίο της κοινοτικής πολιτικής στο ευρύτερο θέμα της διεύρυνσης, δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα, γιατί η κυπριακή οικονομία είναι και ανεπτυγμένη και το μέγεθός της ασήμαντο για τα ευρωπαϊκά μέτρα. Τα εμπόδια είναι κατ' εξοχήν πολιτικά και συσχετίζονται με το ανοικτό πρόβλημα και τις τουρκοκοινοτικές σχέσεις. Η ΕΟΚ δεν επιθυμεί να κληρονομήσει το πρόβλημα της εσωτερικής διένεξης στο νησί και τις επεκτάσεις του στο φάσμα των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ωστόσο, η σύνδεση της Κυπριακής Δημοκρατίας με την Κοινότητα είναι ένα γεγονός, που οπωσδήποτε έχει την πολιτική σημασία του, έστω κι αν σε καμία περίπτωση δεν προσφέρει εγγυήσεις σ' ότι αφορά την ασφάλεια της νήσου από τις τουρκικές κατοχικές δυνάμεις.

Η κατάρρευση του διπολικού διεθνούς συστήματος και η όξυνση των αντιφάσεων που παράγουν ρευστότητα και δυναμική ανακατατάξεων κυρίως στις από παράδοση ασταθείς περιοχές, εγκυμονεί κινδύνους, αλλά συντηρεί και κάποιες ελπίδες. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η πολύχρονη τουρκική κατοχή στην Βόρεια Κύπρο έχει δημιουργήσει τετελεσμένα στο εσωτερικό, με την έννοια ότι η κατεχόμενη ζώνη έχει σε μεγάλο βαθμό εκτουρκιστεί. Τα στεγανά που επέβαλε η γραμμή του «Αττίλα» και ολοκλήρωσε η ανακήρυξη της «Τουρκικής Δημοκρατίας Βορείου Κύπρου», εκτός του ότι κατοχύρωσαν τη δορυφοροποίηση από την Άγκυρα, οδήγησαν και στην ανάπτυξη κρατικών θεσμών, που λειτουργούν ενοποιητικά, παρά τις σημαντικές αντιθέσεις μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και των εποίκων από την Τουρκία.

Η παγίωση της διχοτόμησης του νησιού, όσο κι αν είναι αποτέλεσμα μίας στρατιωτικής εισβολής, οικοδομήθηκε και εδράζεται πια στις υπαρκτές εθνικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές και οικονομικές αντιθέσεις. Ακριβώς γι' αυτό, η επανανοποίηση της Κύπρου δεν

είναι απλώς και μόνο υπόθεση ανατροπής του καθεστώτος που επέβαλε η τουρκική εισβολή. Θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι το συμφέρον του Ελληνισμού δεν είναι μία τεχνητή συγκόλληση στην κορυφή με τη μορφή μίας συρρικνωμένης συνομοσπονδίας, αλλά η οργανική επανένωση της νήσου, έστω και στο πλαίσιο μίας διζωνικής ομοσπονδίας. Αυτό πρακτικά σημαίνει να ισχύσουν απολύτως οι «τρεις ελευθερίες», κάτι που αποκλείει κατηγορηματικά η τουρκική πλευρά. Έχουμε ήδη υπογραμμίσει ότι η Άγκυρα αποσκοπεί στην πλήρη κατάληψη του νησιού, όταν μία ευρύτερη κρίση της δώσει την ευκαιρία. Προσωρινά περιορίζεται στο να θέτει την ελεύθερη Κύπρο σε ομηρία, λόγω του στρατιωτικού πλεονεκτήματος που διαθέτει, λόγω γεωγραφικής γειτνίασης.

Με βάση το συσχετισμό δυνάμεων και τις προοπτικές που διανοίγονται, είναι προφανές ότι η στρατηγική των Τούρκων έχει περισσότερες προϋποθέσεις επιτυχίας – ιδιαίτερα μετά τη διπλωματική και στρατιωτική αναβάθμιση της χώρας τους και τη ρευστότητα που δημιουργεί η κρίση του Κόλπου και η προοπτική ευρύτερων ανακατατάξεων – απ' ό τι η επιδίωξη της ελληνικής πλευράς για βιώσιμη ομοσπονδιακή λύση. Τόσο η Αθήνα, όσο και η Λευκωσία, δίνοντας όλη την έμφαση στην άρση του σημερινού καθεστώτος, τείνουν να υποτιμούν την περαιτέρω απειλή που αντιπροσωπεύει για το ελεύθερο τμήμα της Κύπρου όχι μόνο ο τουρκικός στρατός, αλλά και μία συνομοσπονδιακή λύση που στην κατάλληλη χρονική στιγμή θα διευκολύνει τις επεκτατικές βλέψεις της Άγκυρας. Η Κύπρος είναι μία απειλούμενη μικρή χώρα σε μία εύφλεκτη περιοχή και με αντίπαλο τη γεωγραφία.

Η ελληνική πλευρά θα έπρεπε ήδη να έχει μελετήσει σοβαρά τη σκοπιμότητα επεξεργασίας μίας έσχατης αμυντικής εναλλακτικής στρατηγικής, ώστε να την θέσει σε εφαρμογή σε περίπτωση που η τροπή των εξελίξεων επιβάλει μία αμυντική γραμμή, προκειμένου να αποτρέψουμε περαιτέρω εθνική συρρίκνωση. Σε περίπτωση που το ελεύθερο τμήμα της Κύπρου αντιμετώπιζε άμεσο κίνδυνο εθνικής ασφάλειας, ή μας υποχρέωναν να εισέλθουμε στην τροχιά μίας συνομοσπονδιακής λύσης, η Αθήνα και η Λευκωσία θα μπορούσαν να αποφασίσουν την πολιτειακή σύνδεση της έστω και ακρωτηριασμένης Κυπριακής Δημοκρατίας με την Ελλάδα, στο πλαίσιο μίας ομοσπονδίας, που θα επέβαλε κοινή αμυντική δομή και εξωτερική πολιτική. Η πολιτειακή σύνδεση θα οδηγούσε αυτομάτως στην ένταξη της ελεύθερης Κύπρου στην ΕΟΚ, όπως στην περίπτωση της ένωσης των δύο Γερμανιών. Αφ' ενός θα διασφάλιζε την παραμονή του κυπριακού Ελληνισμού στα εναπομείναντα πατρογονικά εδάφη του κι αφ' ετέρου την επέκταση της Ελλάδας στο «μαλακό υπογάστριο» της Τουρκίας. Το τεράστιο κι επώδυνο εθνικό τίμημα μίας τέτοιας επιλογής είναι η απεμπόληση της διεκδίκησης των κατεχομένων εδαφών και η νομιμοποίηση του ψευδοκράτους. Αξίζει, ωστόσο, να επαναλάβουμε την πλήρη αντίθεση της Άγκυρας απέναντι σ' ένα τέτοιο ενδεχόμενο, γεγονός που αποδεικνύει ότι σε δεδομένη στιγμή ίσως η απειλή μίας τέτοιας ελληνικής πρωτοβουλίας να υποχρέωνε την Τουρκία να διαπραγματευθεί σοβαρά, προκειμένου να αποτρέψει μία τέτοια εξέλιξη. Θα πρέπει να υπογραμμισθεί, τέλος, ότι η δυναμική των διεθνών εξελίξεων στην ασταθή περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου εγείρει σοβαρούς κινδύνους για την ίδια την επιβίωση του μικρού, αδύναμου κι ακρωτηριασμένου κυπριακού κράτους.